

EX LIBRIS
ILLVSTRISSIMI VIRI,
DN. DAN. LVDOLPHI,
LIB. BAR. de DANCKELMANN,
S. REG. MAI. BORVSS. CONSILIARII
STATVS INTIMI, cetera,
BIBLIOTHECÆ ACAD. FRIDERICIANÆ
TESTAMENTO RELICTIS.

Nac.
2.

CATECHESIS C. 3

CONTINENS EX-

PLICATIONEM SIM-

PLICEM ET BRE-

VEM,

DECALOGI:

SYMBOLI APOSTOLICI:

ORATIONIS DOMINICAE:

DOCTRINAE DE

POENITENTIA ET DE

SACRAMENTIS.

Contextam ex

CORPORE DO-

ctrinae Christianae,

*QUOD AMPLECTUNTUR AC
tuentur Ecclesiae regionum Saxonicarum & Mis-
nicarum, quae sunt subiectae ditioni Ducis
Electoris Saxoniae &c.*

EDITA IN ACADEMIA VVI-
tebergensi: & accommodata ad usum
Scholarum puerilium.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

VVITEBERGAE

ANNO M. D. LXXI.

ANNO 1531
MAY 11

a
la
u
il
e
b
p
la
o
n

OMNIBVS PIIS
ET DOCTIS VIRIS, GV-
BERNANTIBVS STVDIA
*iuuentutis in Scholis pue-
rilibus*

S. P. D.

NON EST ALIA
melior instituendę iu-
uentutis ratio, quàm
ordiendõ à primis do-
ctrinarum elementis,
ætatem teneram his imbutã, paus-
latim ordine ceu per gradus pro-
uehere ad altiora ac difficiliora: &
illa ipsa elementa ita proponere, ut
et dictata reposcantur ab auditori-
bus, & auditores ipsi ad certas ex
præscripto responsionum formu-
las assuefiant. Nam qui turbato
ordine protinus in medias doctri-
nas irruunt, initijs non perceptis.

A 2   aut

P R A E F A T I O.

aut qui ordine inuerso fastigia
petunt, fundamentis non substru-
ctis, operam perdunt, & in cona-
tibus medijs fathiscentes concis-
dunt.

Inprimis uerò ad tuendam
conseruandamq; doctrinae coeles-
stis puritatem et ad excitanda atq;
acuenda ingenia, accommodatior
institutio nulla est, quam cum ea,
quæ tradita sunt, quasi fida depos-
sita repetuntur & exiguntur. Ex-
ploratis enim auditorum profes-
ctibus animaduerti potest, quan-
tum quisque retinuerit, quantum
intelligat, ubi hæreat, ubi aberret
à uero, & errantes admoneri pos-
sunt.

Prodest & hoc: unam quan-
dam simplicem & certam sequi
doctrinae formam ἀνάλογον fidei,
&

P R A E F A T I O,

& canonī doctrinæ Propheticae
atq; Apostolicae conformem: Imò
& certos loquendi modos u-
surpare, qui nihil habeant ambis-
guitatis aut obscuritatis, & con-
sentanei sint Scripturæ, quod &
Paulum meminimus præcipere
Timotheo, ut conseruet ὑποτύπω-
σιν τῶν ὑγιαίνόντων λόγων, id est, Ide-
am & formam certam. Nam dissi-
miles, perplexi, ambigui, noui,
à canone scripturæ & testimonijs
orthodoxis, quæ graui autoritate
recepta & comprobata sunt, dis-
crepantes modi loquendi, inuol-
uunt & obscurant dogmata, con-
sensum de doctrina dirimunt, er-
roribus fenestram aperiunt, uo-
luntates disiungunt, operas et stu-
dia distrahunt, & licentiam auda-
ciamq; quiduis fingendi in leuibus

P R A E F A T I O.

ac petulantibus ingenijs confir-
mans. Verissimum est enim non
de politicis negocijs tantum, sed
multò magis de religionibus,
quod apud Thucydidem dicitur:
ἐν τῷ διαλλάττονι γνώμης διαφοραὶ ἔργων
καδίσανται, id est, Dissidentibus o-
pinionibus & uoluntatibus fiunt
opera diuersa.

Hæc mala ut auerterentur, &
consensus de doctrina, quasi per
manus ab Apostolis propagatus,
ut ad posteros transmitteretur,
prima Ecclesia non Episcopis so-
lis & Pastoribus docendi curam
commendauit, sed ipsdem adiun-
xit & κατηχητὰς, quorum munus es-
rat erudire nouitios, qui fidem
Christianam recens amplexi e-
rant, & ad Ecclesiæ societatem se-
se aggregarant.

Vt

P R A E F A T I O.

Vt autem ij, qui hoc modo instituebantur, antequam ad Baptismum admitterentur, uocabantur *κατηχοίμενοι*: Sic ipsa docendi ratio, qua summa doctrinae Ecclesiae compendio tradebatur, & uicissitudine quadam interrogationum ac responsionum, auditore ceu *κατ' ἡχώ* reddente accepta, exercebatur: nominata fuit *κατήχησις*, quasi per reciprocum sonum reddita eadem uox doctrinae.

Extat in ipsa scriptura nomen Catecheseos, cum alibi, tum apud Lucam in exordio narrationis Euangelicae, & in Epistola ad Rom. cap. 2. & 1. Cor. 14. & ad Gal. 6.

κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τοῦ κατηχουμένου, ἐν πάσι ἀγαθοῖς. Et morem Ecclesiae ueteris aliquoties describit Eusebius, qui et seriem atque

P R A E F A T I O.

Successionem eorum, qui praefue-
runt Catechumenis in Ecclesia A-
lexandrina, ordine commemorat.
Fit & apud caeteros scriptores Ec-
clesiasticos crebra uetustissimi hu-
ius moris Ecclesiae mentio. Nam
& Tertullianus in sermone de
poenitentia hortatur Catechume-
nos, ne differant Baptismum, hac
persuasione, quasi securius ante
Baptismum peccatis indulgere i-
psis liceat: Et Chrysoptomi quae-
dam homilia inscribitur Cateches-
is ad illuminandos: Cuius exors-
dium etiam tale est, ut ostendat
modum ac formam doctrinae ues-
teris. Sic enim orditur: Prius di-
ctorum apud charitatem uestram
fructus à uobis repetiturus adue-
nio. Scripsit & Augustinus librū
de Catechisandis rudibus.

Hanc

P R A E F A T I O.

Hanc ueteris Ecclesiae consuetudinem supersticiosorum rituum cultu & obseruationibus in regno Pontificio sublatam atque deletam, ut Reuerendus Pater ac Praeceptor noster, et sincerioris religionis instaurator Doctor Martinus L V T H E R V S reuocaret in Ecclesiam, praecipua Doctrinae Christianae capita, Methodo Catechetica interrogationibus & responsionibus distincta explicauit, quae primae aetati a teneris priuatim & publice in Ecclesijs, & Scholis harum regionum, magna cura inculcantur, eadem obseruata lege institutionis, ut cogantur auditores quasi sono reflexo imitari & reddere interpretationum uerba.

A 5

Qui

PRAEFATIO.

Qui uerò aliquo usque progressi & adultiores sunt, quorum iudicium ætate auctum paulatim maturefcit, ijs uberores & alia quanto altius ex fonte doctrinæ sacrae depromptæ ac pluribus roboratæ testimonijs explicationes proponuntur, methodo tamen non diuersa. Atque id quidem in templis hæcenus, quàm in Scholis obseruatum est accuratius, quod Pædagogorum alij alias usurpauerint uberores Catecheticae doctrinæ formas, nec ordine nec interrogationum aut responsionum forma, nec loquendi modis congruentes. Quin etiam nonnulli ex dissidijs, quibus flagrant atque concutiuntur Ecclesiae, & ex confusione tetradogmatum rectè explicatorum, ausi sunt
asperz

P R A E F A T I O .

aspergere multa minimè conuenientia teneris ingenijs, sicut experimur, cùm profectus discentium exploramus, inter quos non pauci offeruntur Catecheticae doctrinae aut rudes prorsus, aut de interrogatis aliena uel ambigua respondententes. His incommodis ut aliquomodo inueniretur remedium, profuturum esse magnopere existimauimus, si una ederetur certa & simplex forma Catecheseos, quæ post initia Catechismi Domini Doctoris Lutheri, in Scholis puerilibus iuuentuti proponi posset. Nam capita in Examine aut Locis Theologicis comprehensa, ac disputata, quæ in Ecclesiae doctrina ac certaminibus exercitatum lectorem requirunt, nondum omnia commodè & è uestigio

P R A E F A T I O.

uestigio pueris eruditis in Catechesi Lutheri tradi possunt.

Quamobrem ex Corpore Doctrinae, in quo nostrae Ecclesiae uerè & rectè statuunt repeti & explicari perpetuum consensum doctrinae Propheticae & Apostolicae, ac Symbolorum, hanc Epitomen, quantum fieri potuit, excerptam contexuimus, declarantem atque illustrantem concinnis definitionibus illa, quae in Catechesi Lutheri summam indicata sunt: Nec tamen aut ad ea penetrantem cōtrouersiarum momenta, quae alibi agitantur, aut nimis procul à praesenti scopo excurrentem. In hac cum utiliter post Lutheri Catechesin et ante Examinis Theologici enarrationem exerceri

ri

P R A E F A T I O.

ri posse adolescentes existimes
mus, edendam censuimus.

Prolixitatem impedituram
operas discantium & rudiores
ætatem remoraturam, quæ nec
obruenda est copia, nec turbanda
uarietate, nec implicanda perple-
xitate rerum, consultò uitauimus,
ne discantibus idem, quod Spar-
tanis Samios legatos audientibus,
accidat, ut postrema non intellis-
gant, priorum obliuiscantur: τὰ
μοῖ πρώτα λεχθέντα ἐπιλελῆσθαι. τὰ ἕ-
στα δὲ σιωπῆσαι. Oportet enim eos
rum, quæ teneræ ætati traduntur,
modum esse, ut memoria com-
prehendi & animis infigi possint.
Locupletior tractatio alterius loci
est & occasionis. Interdum tamen
aliqua uberius declarationis cau-
sa addidimus, quæ ad altiora atq̃
maior

P R A E F A T I O .

maiora accessuris uiam quandam
præparant. Sed ea typis exilioris
bus excudi curauimus, ut ab alijs,
quæ memoriæ mandari necesse
est, facilius discerni possent.

Fruantur sanè his laboribus
quicunq; uolent: Sed res ipsas in
hoc libello traditas, & loquendi
formas, nec nostras nec nouas esse
sciant. Ea enim recensuimus, quæ
nostræ Ecclesiæ unanimi consen-
su, & constantia ac fide religiosa
semper hucusq; eodem modo so-
nuerunt. Quare si qui erunt boni
& pij, & coniunctionis Ecclesiarum
amantes, hi ut speramus, cum
gratiarum actione his fruuntur,
Quos hortamur, ne rectè tradita
alienis & commenticijs interpre-
tationibus deprauari aut contas-
minari,

P R A E F A T I O.

minari, néue peregrina assui per-
mittant. Sed hæc ut à Præceptoribus nobis tradita sunt, rectè in-
telligere adolescentes suæ fidei
commisfos assuefaciant, & τὴν κα-
λὴν παρακατάδικην posteris conser-
uare integram & illibatam stude-
ant, & Deum toto pectore pre-
centur, ut repurgatæ doctrinæ lus-
cem nobis incorruptam conser-
uet, ac reprimat conatus eorum,
qui manifestæ ueritati maliciosè
& petulanter, aut ueteratoriè &
fraudulenter illudunt. Te Fili
Dei, Domine Iesu Christe, ora-
mus, ut asseras & uindices glori-
am tuam, & de doctrina, quam ex
ore ac patefactione tua sonamus,
testificeris posteritati, Sanes uul-
nera Ecclesiæ, reprimas Sophi-
stas, Sycophantas, Tyrannos, ar-
chite-

P R A E F A T I O.

chitectos artificiorum & consilio-
rum Sinoniorum, Tuearis con-
sensum inter nos de ueritate tua,
ut uno spiritu, una fide, uno ore
te celebremus in hac uita & in o-
mni aeternitate. Amen.

Witebergæ Calendis Ianua-
rii, inchoantibus annum Christi
Seruatoris M. D. LXXI.

*Decanus, Senior, & Doctores
Theologicæ facultatis in
Academia VVitem-
bergenfi.*

C A P I.

CAPITA CATE²

CHISMI. *κατὰ τὴν ἑλληνικὴν λέξιν κατὰ τὸν ἀκούοντα.*

*Quid vocatur Catechesis, & unde est
appellatio?*

CATECHESIS est prima institutio, qua rudioribus summa doctrinae Christianae, certa methodo comprehensa traditur. Nomen est ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν ἀκούοντα, quod significat, *vina voce erudire, & ab auditoribus doctrinam repossere.*

*Quae sunt precipua capita Cate-
chismi?*

Quinq. { Decalogus,
Symbolum Apostolicum,
Oratio Dominica,
Doctrina de Pœnitentia, &
Absolutione,
Doctrina de Sacramentis.

DE DECALOGO.

B Quid

Quid continet Decalogus, & unde habet appellationem?

DECALOGVS continet summam Legis moralis, & nomen habet à numero decem Præceptorum. Sumpta est autem vox ex 10. capite Deuteronomij, ubi Dominus dicitur scripsisse decem verba, quæ locutus erat de medio ignis, in monte Sina.

Quomodo diuiditur Decalogus?

In duas tabulas: *PRIOR* tabula docet de cultibus, qui immediatè Deo præstandi sunt, *POSTERIOR* Tabula præcipit

cipit de officijs erga proximum. Vtriusq; Tabulae summam & ordinem Christus complexus est Matthæi 22. Diliges Dominum *DEVM* tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Hoc est primum & magnum mandatum, Secundum simile huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota Lex consistit & Prophetæ.

Quæ præcepta pertinent ad primam Tabulam?

Tria priora Præcepta: Quorum *PRIMUM* concionatur de agnitione *DEI* in mente, & de motibus seu affectibus in voluntate & corde erga Deum. *SECUNDUM* præcipit de illius agnitionis & affectuum professione, quæ fit sermone. *TERTIUM* sancit totum ministerium, quo fit propagatio doctrinae cœlestis, & cultuum externorum, quos Deus instituit.

Quæ Præcepta referuntur ad secundam Tabulam?

Septem sequentia Præcepta: Quorum hic est ordo. *QUARTUM* munit societatem communem generis humani, ad quam homo est condi-

tus, & gubernatores illius constituit. QVINTVM corpora & vitam singulorum hominum munit. SEXTVM tuetur coniugia. SEPTIMVM domos seu nidos singulorum munit, & res alias vitæ necessarias. OCTAVVM defendit famam cuiusq;, & iudicia ordinat, quæ sunt nervi & executio iustitiæ. NONVM & DECIMVM addunt declarationem, quòd Lex Dei non tantùm de externis operibus præcipiat, sed accuset & damnet etiam pravam concupiscentiam.

*Qualis est forma enunciationis in
singulis Præceptis?*

Primum Præceptum partim affirmativum, partim negativum est. Reliqua præcepta primæ & secundæ Tabulæ sunt negativa, excepto tertio & quarto Præcepto. Semper autem in negativis simul continetur sententia affirmativa, & è contrario, In affirmativis simul continetur sententia negativa.

*Quæ sunt in singulis Præceptis con-
sideranda?*

De omnibus Præceptis hæc quinque cogitanda sunt.

- I. Quæ opera flagitentur.
- II. Quomodo fieri possint & placeant.
- III. Quæ

- III, Quæ peccata prohibeantur.
 IIII, Promissiones additæ Legi.
 V, Comminationes.

Ex his quædam ad singula Præcepta pertinent. Aliqua verò ad uniuersam Legem referenda sunt.

DIC PRIMVM PRÆCEPTVM.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de Aegypto, Non habebis Deos alienos coram me.

Quid continet affirmatiua sententia huius Præcepti?

Hæc verba: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te ex Aegypto, confirmant PRIMVM totius Legis auctoritatem, monstrato Deo authore, DEINDE ostendunt, quis sit verus Deus, & quomodo agnoscendus sit. Nam appellatio IEHOVAE discernit Deum patefactum in Ecclesia ab omnibus commentitijs numinibus, & mentio educationis ex Aegypto monet ingentibus mira-

culis verbum, quod à Deo traditum est
Ecclesiæ, confirmatum esse.

Recita definitionem DEI.

DEVS est essentia spiritualis, intel-
ligens, æterna, alia à creaturis omnibus,
verax, bona, iusta, casta, misericors, be-
nefica, liberrima, immensæ sapientiæ &
potentiæ, irascens peccatis, Pater æter-
nus, qui Filium imaginem suam ab æter-
no genuit, & Filius imago Patris coæter-
na, & Spiritus sanctus procedens à Patre
& Filio, sicut patefacta est diuinitas, cer-
to verbo & testimonijs diuinis, quòd
Pater æternus cum Filio & Spiritu san-
cto condiderit & conseruet cœlum &
terram, & omnes creaturas, & adsit om-
nibus creaturis, quo ad conseruationem,
& colligat sibi in genere humano Eccle-
siam propter Filium, & per eum, & sit
iudex iustorum & iniustorum.

*Qui sunt modi, quibus agnoscitur
Deus?*

Duo sunt modi, Verbum & Testi-
monia verbo addita, *VERBI* Dei par-
tes

tes sunt principales Lex & Euangelium.
TESTIMONIA verò sunt omnia o-
 pera Dei, quæ ad confirmandum ver-
 bum suum Deus omnibus temporibus
 in genere humano edidit.

*Sunt ne diuersa doctrinarum genera
 Lex & Euangelium?*

*Diligenter hæc duæ partes Verbi discernendæ
 sunt, & tamen sciendum est, nunquam à se inui-
 cem hæc genera doctrinarum diuellenda esse. Ac
 vniuersaliter ex Euangelio sumendam esse Legis
 declarationem. Sic autem Lex & Euangelium
 differunt.*

*L E X Dei, quæ nominatur Lex moralis, est sa-
 pientia æterna & immota in Deo, & norma iusti-
 ciæ in voluntate Dei, discernens bona & mala,
 quæ est patefacta rationali creaturæ in creatione,
 & postea sæpe repetita & sancita voce diuina in
 Ecclesia, ostendens quòd sit Deus, & qualis sit, &
 quòd sit iudex, obligans omnes rationales creatu-
 ras, vt sint conformes illi normæ Dei, & damnans
 omnes, ac denuncians horribilem destructionem
 omnibus, qui non congruunt ad illam normam
 Dei, nisi sit facta reconciliatio propter Mediato-
 rem, iuxta dictum: Maledictus, qui non manet in*

B 4   omni-

omnibus, quæ scripta sunt in Lege. Item in Psalmo: Non Deus volens peccatum tu es. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem &c.

EVANGELIUM est prædicatio pœnitentiæ, & promissio, quam non nouit ratio naturaliter, sed reuelata diuinitus, in qua Deus affirmat se gratis, non propter ulla nostra merita, aut dignitatem nostram, sed propter obedientiam Filij credentibus in Filium certò remittere peccata, & donare eis imputationem iusticiæ & reconciliationem, in qua Filius Dei voce Euangelij consolatur & viuificat corda credentium, & liberat eos à morte æterna, & facit eos templa Dei, dato Spiritu sancto, sanctificante eos & accendente tales motus, qualis est ipse Spiritus sanctus, & donat hæreditatem vitæ æternæ credentibus, quod propter ipsum gratis habeant remissionem peccatorum, imputationem iusticiæ, reconciliationem, & hæreditatem vitæ æternæ.

Quæ virtutes præcipiuntur in affirmatiua sententia primi Præcepti, iuxta declarationem Euangelij?

Septem sunt maximè insignes & conspicuæ virtutes primi Præcepti:

Vera

1. Vera noticia Dei.
2. Fides.
3. Dilectio.
4. Spes.
5. Timor Dei.
6. Humilitas.
7. Patientia.

Hæc enumeratio rectissimè sumitur ex verbis. Ego sum Dominus Deus tuus, fortis Ze-
lotes. Necesse est enim noticiam monstrantem
quis sit verus Deus, omnibus affectibus volun-
tatis & cordis erga Deum prælucere. Quia igno-
ti nulla cupido. Hanc veram noticiam comitan-
tur affectus in voluntate & corde. Quia enim in
itio proponitur dulcis & grata consolatio, non ob-
scurum est postulari fidem, quæ & hanc consolati-
onem amplectitur, & omnibus partibus doctrinæ
à Deo traditæ assentitur. Cùm autem mens statuit
comminationem Legis esse veram, oritur Timor
Dei. Et quia cum fide coniuncta est læticia, orta
ex agnitione misericordiæ, beneficiorum, & præ-
sentia Dei, existit in corde dilectio. Postea ut Fi-
dei cognata est Spes: Sic Timori vicinæ virtutes
sunt, Humilitas & Patientia. Harum virtutum
hæc sunt descriptiones.

VERA NOTICIA DEI est, De-
um sic agnoscere, sicut se patefecit, eundemq; à

commenticijs numinibus discernere, nec aliud de
essentia Dei, aut de voluntate, aut de cæteris ar-
ticolis fidei assenerare, quàm quod ipse tradidit in
scriptis Prophetis & Apostolicis.

FIDES est noticia, qua firmo assensu
amplectimur totam doctrinam, à Deo traditam
Ecclesiæ, & in hac etiam promissionem reconcilia-
tionis, quam apprehendentes accipimus remissio-
nem peccatorum fiducia Filij Dei, & hac fiducia
acquiescentes accedimus ad Deum, & nos recipi
& exaudiri statuimus.

SPES est expectatio vitæ aternæ pro-
pter Filium Dei certa, & expectatio auxilij &
mitigationis calamitatum in hac vita iuxta consi-
lium Dei.

DILECTIO DEI est subijcere se
Deo, & facere mandata eius cum quadam lætitia,
quæ oritur à fide apprehendente misericordiam
Dei propter Filium promissam.

TIMOR FILIALIS est expau-
scere agnitione iræ Dei aduersus peccatum, & si-
mul erigi fiducia misericordiæ, ne in pauore defi-
ciamus à Deo.

HVMILITAS est verè timere De-
um: & agnoscere propriam infirmitatem, & tamen
fide obedire vocationi, & expectare à Deo auxili-
um et liberationem, nec appetere maiora quam pro
vocatione

vocatione, nec suis viribus tribuere euentus salutare, nec despicere alios, per quos Deus etiam utiliora gerere potest.

PATIENTIA est obedire Deo in tolerandis aduersis, ita ut non faciamus aliquid contra mandata Dei, nec Deo irascamur, sed fide agnoscamus eum nobis propitium esse, & expectemus auxilium, mitigationem, aut liberationem, & hac fide & spe dolorem leniamus.

Quæ est negatiua sententia primi Præcepti?

Negatiua sententia seu antithesis comprehensa est his verbis: *Non habebis Deos alienos coram me.* Sunt autem Dii alieni, non tantum commentitia Ethnicorum numina, sed omnia, quibus præter verum Deum confidunt corda hominum, itaque habere Deos alienos est creaturis tribuere ea, quæ solius Dei sunt, ut cum rebus creatis confidimus, & in eis præsidia & salutem nostram collocamus, easq; Deo anteferrimus, id est, plus diligimus & timemus, quam Deum ipsum.

Quæ sunt peccata pugnancia cum primo Præcepto?

Quinq;

Quinque gradus maximè insignium peccatorum constitui possunt, quæ horribiliter pugnant cum primo Præcepto.

Primus gradus est *EPICURAEVS FVRROR* contemnens Deum, & Academica dubitatio de Deo.

Secundus est *IDOLATRIA*, Cùm aut fingitur aliquid esse Deus, quod non est Deus: Aut cùm alligatur Deus ad aliquam rem, cui se non alligavit suo verbo: Aut cùm tribuitur creaturae honos soli Deo competens: Aut cùm excogitantur opiniones de Deo & cultus sine verbo Dei Ad hunc gradum referatur & *SVPERSTITIO*, quæ tribuit cuicumq; rei aliquam vim sine ordinatione diuina, & sine causis naturalibus.

Tertius gradus est *HAERESIS*, id est, pertinax asseueratio alicuius dogmatis pugnantis cum fundamento, seu cum perspicuis præceptis moralibus, aut articulis fidei:

Quartus gradus appellatur *MAGIA*, quæ ad Diabolos transfert fiduciam Deo debitam, & cum ijs ex pacto societates iungit, & opem ab ipsis petit.

Quintus est *HYPOCRISIS* seu Simulatio pietatis sine timore Dei & fide. Ad hunc gradum pertinent Securitas, Superbia,

bia, Fiducia & admiratio sui, Impatien-
tia, & Desperatio. *Quæ vitia propriè sunt op-
posita Timori Dei, & fiduciæ auxiliij diuini.*

D I C II. P R A E C E P T V M.

Non assumes nomen Domini
Dei tui in uanum, Quia non ha-
bebit Deus innocentem, qui nos-
men ipsius uanè usurpauerit.

*Quid significat Nomen Dei, & quid
est nomen Dei in uanum
sumere?*

Nomen Dei est, quicquid ex reue-
lato verbo de Deo prædicatur. Nomen
autem Dei in uanum sumere, significat
irreuerenter uti nomine Dei, sine hono-
re & ueneratione debita.

*Quæ sunt virtutes secundi Pre-
cepti?*

Quatuor sunt præcipuæ virtutes, in-
quibus consistit uerus uis nominis diuini:
ni :

ni: Inuocatio Dei, Gratiarum actio, Confessio, & Iurisiurandi religio.

I N V O C A T I O D E I est virtus, quæ ad vero Deo patefacto in promissione Euangelij & misso Filio petit bona æterna & præsentia, & repugnans dubitationi certò statuit, nos exaudiri, & bona impetrare iuxta ipsius promissiones propter Christum Mediatorem.

G R A T I A R V M A C T I O est testificatio animi, qua agnoscimus & profiteamur, quòd non casu, non humanis præsijs, sed à Deo seruati ac defensi simus: & quòd verè nos respiciat, nobis adsit, & opituletur etiam tum, quando destituimur à causis secundis.

C O N F E S S I O est verè & constanter coram Deo & hominibus veram Euangelij doctrinam profiteri, neq; abijcere eam propter terrores, odia, supplicia, aut alia quæcunq; pericula.

I V R A M E N T V M est asseueratio de re possibili & licita, facta cum inuocatione Dei, quem petimus, ut sit testis dictorum, & puniat fallentem, & nos ipso teste ad pœnam obligamus, quasi arguentes eum mendacij, si non puniat fallentem.

Quomodo coheret secundum Preceptum cum primo?

Prima

Prima Lex Decalogi præcipit cultum cordis interiorem. Cùm autem cor, ardens luce & amore Dei, patefaciat motus interiores voce celebrante Deum: mox in secundo Præcepto dicitur de usu sermonis, ut gubernetur lingua, quæ exprimit & reuelat virtutes primi Præcepti.

An non potest Inuocatio & Gratiarum actio fieri sine recitatione oris?

Potest Inuocatio & Gratiarum actio fieri etiam cogitatione mentis. Sed tamen Deus expressam vocem postulat, tanquam confessionem, quæ Ecclesia priuatim et publicè sese ab idolis seiungit & se quisq; erudit: & excitat ad ardorem in inuocatione: & hac tanquam Gorgone pellit Diabolum, qui nulla tela magis reformidat, quàm preces piorum, et illam expressam de Deo testificationem.

Quæ peccata pugnant cum secundo Præcepto?

Omnes abusus nominis diuini, ut sunt sermones omnes, quibus peccata contra primum Præceptum, abditè latentia in corde, in lucem proferuntur, ut verbi causa, Epicuræi, Stoici, & Academici furores, omnes falsæ inuocationes, omnes corruptelæ veræ doctrinæ, Magicæ incantationes

*incantationes, omnia periuria, omnes blasphemiae: Præterea neglectio inuocationis, ingrati-
tudo aduersus Deum, Abiectio veritatis
in Confessione aut iniustum silentium
Denique prætextus gloriæ & nominis
Dei, quibus teguntur prauæ cupiditates,
ut multi prætexunt Euangelium priuatae ambi-
tioni, auaritiæ, odio & similibus morbis animi.*

D I C III. P R A E C E

P T V M.

Memento ut diem Sabbathi
sanctifices.

Quid significat vox Sabbathi?

Sabbathum significat Hebræis quies-
tem, à verbo שבת quieuit. Et cum eadem di-
ctione congruunt duæ priores literæ vocis שבת,
quæ numerum septenarium significat.

*Quot sunt species Sabbathi, quarum
fit mentio in Scriptura?*

Quinq; species Sabbathi sunt, de
quibus sacrae literæ concionantur.

Primum

Primum est *SABBATHVM* *CREATIONIS*: de quo dicitur, Gene. 2. Sex diebus fecit Deus cœlum & terram, & requieuit die septimo, non quòd postea desierit Deus adesse suo operi, quo ad sustentationem & conseruationem: Sed quia post hominem conditum cessauit Deus alias res condere. Non enim nouos mundos aut nouas Elementorum & animantium species creare deinceps uoluit, ut ostenderet hominem esse extremum & summum opus, quo delectetur, ac in quo uelit acquiescere.

Secundum *SABBATHVM* est *PAEDAGOGICVM*, uidelicet Cæremonia externa ordinata ad diem certum, quo conceditur corporibus quies ab operis seruilibus, Sicut dicitur Deuterono. 5. Non facies in Sabbatho quidquam operis, tu & filius tuus, & filia, seruus & ancilla, bos & asinus, & omne iumentum tuum, & peregrinus, qui est intra portas tuas, ut requiescat seruus & ancilla tua, sicut & tu.

Tertia species est *SPIRITUALE* *SABBATHVM* animæ, de quo Lex Dei in primis præcipit, quod est, deditum esse studio doctrinæ cœlestis, et quies etem agere à peccatis seu malis operibus.

C

De

De hoc Sabbato commonefactio erat externa quies corporum: Idq̄, significant Leges toties repetitæ de Sabbatho, ut in Exod. cap. 31. dicitur: Videte, ut Sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris, ut sciatis, quod ego sum Dominus, qui sanctifico vos. Custodite Sabbathum. Sanctum est enim vobis, & pactum est sempiternum inter me & filios Israel signumq̄, perpetuum.

Quarta species est admiranda **QVI ES FILII** Dei in passione: De qua Faustus inquit: Exinaniuit se, factus Patri obediens usq̄, ad mortem crucis. Et Irenæus lib. 3. dulcissimè inquit: Sicut homo erat, ut tentaretur: Sic & verbum erat, ut glorificaretur, requiescente quidem verbo, ut posset tentari, crucifigi & mori.

Quinta species est **SABBATHUM ÆTERNUM**, quod promittitur Ecclesiæ resuscitatæ ex morte, ut Esaia ultimo. Erit Sabbathum ex Sabbatho, videlicet, cum Deus erit omnia in omnibus.

Quid significat verbum sanctificare?

SANCTVM propriissimè loquendo tribuitur Deo, & rebus diuinis. Opponitur enim ei quod
pro-

prophanum est, Ideò sæpè significat aliquid dictum Deo seu vsibus diuinis. Ita SANCTIFICARE vsurpatur de actionibus, quibus Deus se nobis communicat, & quibus nos vicissim ornamus gloriam Dei. Est igitur SANCTIFICARE SABBATHVM, idem quod Deo & rebus diuinis destinare, quod fit docendo & discendo verbum Dei, & exercendis officijs, quibus ornatur & propagatur ministerium Euangelij.

Quomodo coheret tertium Præceptum cum duobus precedentibus?

Sicut primum præceptum de cultu cordis: Secundum de cultu oris præcipit: Ita tertium de cultu caeremoniarum, & reuerentia externa toti ministerio debita docet, & gradus docentium & discipulorum in Ecclesiæ constituit.

Quæ sunt officia Docentium in Ecclesia?

MINISTER Euangelij doceat purè et incorruptè Legè et Euangelium, et ad-

ministret Sacramenta secundum Christi institutionem. Præterea moribus honestis ornet Doctrinam, sicut prolixè Paulus vitam Episcopi describit ad Titum cap. 1. & 1. Timoth. 3.

Quæ sunt Auditorum Euangelij officia?

AUDITORES diligenter discant Euangelium, & piè vtantur Sacramentis: & libenter intersint publicis cœtibus sacris: & agnoscant quantum bonum sit ministerium publicum: & pro hoc orent & Deo gratias agant; Præterea ornent honesta vita professionem Euangelij, venerentur pios ministros, soluant eis debitas mercedes: Denique & obediant eis iuxta Euangelium.

Quæ sunt peccata pugnancia cum tertio Præcepto?

Pugnant cum tertio Præcepto omnia scandala, quibus corrumpitur doctrina, & prophanantur Sacramenta, & deformatur ministerium & Ecclesia,
Item,

Item, neglectio, contemptus & odium ministerij, videlicet, doctrinae & Sacramentorum, & personarum seruientium Ecclesiae persecutio. Item, ludi prophani, & labores seruales, quibus impeditur ministerium. Denique helluationes & commestationes diebus festis, quibus turbatur intentio animi, & meditatio rerum diuinarum.

Cur mutato die septimo Christiani prima die celebrant Sabbathum?

Iudaei mandato Dei celebrarunt Sabbathum die septimo, qui est dies Saturni, vt vulgò nominatur, propter memoriam creationis rerum omnium. Sed Apostoli & horum discipuli, propter memoriam resurrectionis Christi, & vt ostenderent exemplum Christianae libertatis, in abrogandis ceremonijs, pertinentibus ad politiam Mosaicam, elegerunt primam diem, quae vocatur Dominica, seu dies Solis, abolitis simul ritibus sacrificiorum, quae apud Iudaeos vsitata fuerunt.

DIC III. PRAECE

PTVM.

Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longæuus super terram.

Quid significat honor?

Verus *HONOR* est comprobatio rei cuiuscunq; tribuens ei præstantiam, & reuerenter se ei subiiciens propter diuinum aliquod bonum, *Est enim fundamentum honoris, bonum aliquod diuinum in re aut persona aliqua. Gradus verò honoris sunt:*
PRIMUM. Honesta opinio in mente de persona aut re, quod diuinitus ordinata, & per se bona sit.
SECUNDO vera cordis subiectio, & officia externa, quibus ostendimus nos venerari ordinem diuinum.

Quid complectitur appellatio Patris & Matris.

Parentum appellatione comprehenduntur, *PRIMUM* ñ, à quibus ortum et originem secundum naturam ducimus: *DEINDE* omnes, qui nobis sunt loco parentum, & in nos imperium
 ex

ex superiori potestate tenent, vt Præceptores, Magistratus, Patresfamilias, Tutores, Curatores, &c. Bonus enim gubernator à bono patre non differt.

Cur quartum Præceptum primum locum obtinet in secunda Tabula?

Cùm secunda Tabula ordinet societatem humanam: pulcherrimo ordine primum constituuntur gubernatores, & personæ atq; officia in communi societate aptè distribuuntur. Et orditur vox diuina à primo gradu gubernationis, videlicet à parentibus, qui debent esse regula aliorum gubernatorum. Constitutis autem gubernatoribus, qui sunt custodes disciplinæ communi societate, postea sequuntur Præcepta, quæ arcent singulorum iniurias.

Quæ sunt virtutes pertinentes ad quartum Præceptum?

Virtutes quarti Præcepti sunt: Pietas parentum & liberorum mutua, Iusticia vniuersalis in gubernatoribus, & in subditis: Iusticia coniugum inter sese: sedulitas.

Quæ sunt officia parentum?

Paulus ad Ephesios 6. inſigne præceptum tradit de officijs parentum: Educate liberos veſtros, in doctrina & diſciplina Domini. *Vult igitur patres familias ſuæ familiæ præſtare non ſolùm nutritionem & deſenſionem: ſed etiam communicationem doctrinæ de Deo, & aſſuefactionem ad exercitia honeſtæ gubernationis vitæ & morum.*

Quæ ſunt officia Gubernatorum?

Magiſtratus debet eſſe cuſtos totius Legis, quod ad externam diſciplinam attinet. *PRIMUM* igitur debet ſonare vocem Legis moralis in genere humano, & proponere ſummas & immutabiles Leges prohibentes idola, blaſphemias, periuria, iniuſtas cædes, vagas libidines, furta & fraudes in contractibus & iudicijs. *SECUNDO* ſuas quaſdam Leges ferre poteſt, non pugnantes cum iure naturæ, quæ ſunt & probabiles & utiles ad conſeruandum ſtatum Reipublicæ. *TERTIO* ſit Magiſtratus executor diuinarum & ſuarum Legum in puniendis violatoribus. *QUARTO* defendat obediētes contra iniurias improborum iuxta Pauli dictum: Sit timori malo operi, & honori bono operi.

Quæ

*Quae sunt officia Liberorum erga Paren-
tes, & Subditorum erga Ma-
gistratus?*

Syracides capite tertio inquit:
Honora parentes sermone, opere, & pa-
tientia. Primum vult liberos agnoscere ordi-
nem diuinum, & reuerenter sentire & loqui de
parentibus. Deinde veram cordis subiectionem
requirit, quae in externis officijs praestet obedi-
am sine contumacia. Postremo postulat ἐπιείκεια
αἰσῆσιν seu aequitatem in tolerandis Parentum infirmi-
tatibus.

Eadem debent subditi & Magistra-
tibus, Primum, vt agnoscant ordinem politicum
esse opus Dei, & sciant Magistratus maximorum
bonorum custodes esse in genere humano, & per-
sonas diligendas esse propter Deum. Deinde vt
praestent obedientiam legibus Magistratum, &
non solum precentur pro gubernatoribus, sed eti-
am stipendia debita non grauatim persoluant, Po-
stremo, vt tolerent quasdam infirmitates guber-
natorum: Quia nulla est tam felix gubernatio, in
qua non multa errata accidant.

*Quae sunt officia Coniugum
inter sese?*

Primum est amor mutuus. Alterum est fides Coniugalis. Tertium est societas bonorum & ærumnarum. Quartum est defensio, quam maritus debet uxori.

Quid à singulis hominibus prestari debet in vocatione?

Cùm Deus neminem velit ignavo ocio torpere & singulos in certam vocationem collocet, necessaria est virtus omnibus sedulitas, de qua Paulus inquit: Hoc requiritur in ministro, ut sit fidelis, hoc est, Singuli homines constanter & firmiter debent propter Deum & communem salutem facere labores vocationi propriæ conuenientes,

Quæ sunt peccata pugnancia contra quartum Preceptum?

In parentibus & gubernatoribus Tyrannis & Indulgentia, In liberis & subditis &soꝝyia, Contumacia, Seditio, Seruitus impia, In vocatione cuiusq; Ignauia & Curiositas.

Quid

*Quid significat Longæuitas, quam Deus
promittit obtemperantibus huic
Præcepto?*

Non tantùm referenda est longæui-
tas ad ætatis & annorum numerum, seu
ad longum spacium vitæ, sed ad omne
genus prosperitatis, quod ad felicem &
tranquillam vitam pertinet, *Vt sunt sani-
tas, uxor, liberi, familia, commodæ functiones,
pax, bene constituta Respublica, bonæ leges, Oeco-
nomia felix. Deniq; omnia præsidia salutaria, sine
quibus nihil voluptatis aut lætitiæ hæc vita cor-
poralis habet.*

DIC V. PRÆCEPTVM.

Non occides.

*Quæ sunt virtutes quinti
Præcepti?*

Pertinent ad quintum Præceptum
multæ virtutes, Fortitudo, Mansuetudo,
Aequitas, Misericordta, Amicitia, Hu-
manitas, Clementia, Zelus, studium
Concordiæ.

Forz

FORTITUDO est propugnatrix iusticiæ, videlicet depellens pericula, quæ recta ratio iubet depellere, et ita perferens ærumnas, quas recta ratio iubet perferre, ne fracti dolore faciamus contra iustitiam aut alias virtutes.

MANSUETUDO est virtus, quæ moderatur iram, & multas iniurias condonat tranquillitati publicæ.

ÆQUITAS seu ἐπιεικεία est probabilis mitigatio summi iuris in aliqua circumstantia, præsertim in eo casu, de quo non loquitur Lex principaliter. Inter privatos verò æquitas nominatur etiam lenitas illa, quæ versatur in tolerandis aliorum infirmitatibus, & in tegendis erratis, imò etiam in sanandis manifestis delictis ante contumaciam.

MISERICORDIA est affici sensu aliene calamitatis, præsertim iniustæ, & opitulari iniustè oppressis, pro vocatione aut probabili ratione mitigare iustam calamitatem.

AMICITIA est virtus pro vera benevolentia reddens veram benevolentiam, & præstans mutua quædam officia pro modo facultatum liberali pectore virtutis causa.

HUMANITAS est copulatio multarum virtutum secundæ Tabulæ, videlicet, iusticiæ,

ciæ,

cia, mansuetudinis, æquitatis, beneficentia, comi-
tatis, & aliarum, in quibus summa est suauitas ac
moderatio.

CLEMENTIA est benefacere bonis,
eosq; discernere à malis, & moderari poenas illo-
rum, qui sunt sanabiles.

ZELVS est ardens amor iusticiae & ali-
arum virtutum, & indignatio ardens aduersus
omnem turpitudinem & scelera.

STVDIVM CONCORDIAE est
iusticia diligenter cauens, ne pugnet de vlla re
non valde necessaria, ne Ecclesia distrabatur, aut
turbetur inuocatio, & sequantur bella & vasta-
tiones.

Quae prohibentur in hoc Præcepto?

Christus Matthæi quinto quatuor
gradus recenset pugnantes cum hoc Præ-
cepto. Primus gradus est violentia. Se-
cundus est ira iniusta. Tertius est Ge-
stus ostendens malevolentiam, *Raka*.
Quartus est contemptus proximi, *Fatus*.

Est ne omnis ira peccatum? Item, Est ne
omnis vindicta prohibita?

Quintum Præceptum prohibet iracundiam
iniustam, quæ temerè irascitur proximo, & dam-
nat

nat cupiditatem privatae vindictae. Non autem prohibet iram vocationis, quae irascitur vitijs, nec abolet officium Magistratus, qui exercet vindictam in puniendis delictis congruentem cum mandato Dei, & necessariam ad conservationem societatis humanae.

DIC VI. PRAECEPTUM.

Non mœchaberis.

*Quae sunt virtutes sexti
Præcepti?*

Duae virtutes sunt sexti Præcepti: Castitas & Temperantia. Castitas non tantum in Coniugio, sed etiam in vita cœlibe vitat omnes libidines seu contaminationes corporum prohibitas. Temperantia seruat mediocritatem in cibo & potu convenientem naturae, & non impediens exercitia invocationis & aliarum virtutum.

*Quae sunt peccata prohibita in sexto
Præcepto?*

Non modo adulteria, stupra, incoestit concubitus, sed etiam spurca & impudica

dicae cogitationes, obscœni sermones, lasciuu gestus, deniq; omnes illicitæ flammæ libidinum. Item, ebrietas, crapula, helluationes, intemperantia, Quærere occasiones & illecebras, quibus accenduntur & fouentur foeda animorum incendia.

DIC VII. PRÆCE

PTVM.

Non furtum facies.

Quid nominatur furtum in genere?

Furtum est contrectatio rei alienæ, quæ sine iniurto Domino sine compensatione.

Quæ sunt virtutes huius

Præcepti?

Sicut Sextum Præceptum Coniugia sancit. Ita septimum approbat contractus legitimos, dominia distinguit, proprietatem rerum ordinat, & rectum usum facultatum præcipit.

Sunt igitur virtutes septimi Præcepti, Iustitia commutatiua, Liberalitas, Parsimonia, Gratitude,

Iusti-

IUSTITIA COMMUTATIVA est, quæ in commutatione rerum seruat æqualitatem, ne altera pars exhauriatur.

LIBERALITAS est virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione civili, sed naturali, & efficit mediocritatem inter sordes & profusiones.

PARSIMONIA est virtus, quæ res proprias custodit & utiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, & tamen ubi ratio iubet, expendit quantum conuenit.

GRATITUDO est virtus mixta. Constat enim partim ex veritate, quæ profitetur, quæ & quanta beneficia acceperit, partim ex iusticia, quæ studet reddere æqualitatem pro facultate suo benefactori.

*Quæ peccata prohibentur in septimo
Precepto?*

Non tantum manifesta furta & rapinae, fraudes & imposturae in contractibus: sed etiam auaritia, cupiditas iniusti lucri, Item profusiones & sumptus non necessarij. Tenacitas in communicandis bonis, Ingratitudo erga bene meritos,

Dic

DIC VIII. PRÆCE

PTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

Quid nominatur falsum testimonium?

Falsum testimonium est Oratio, qua aliter loquimur, quàm habet veritas, & quàm nos nouimus & sentimus, Idq; in proximi nostri damnum ac perniciem.

Quas virtutes precipit Octauum Præceptum?

Octauum Præcepti virtutes sunt: Veritas, Candor, Docilitas, recta Appetitio gloriæ, Modestia. Est & vicina virtus verecundia seu pudor, qui cum omnes homines, tum in primis ætatem puerilem decet.

VERITAS est virtus, quæ inclinât voluntatem, vt veras sententias amemus, vera constanter dicamus, & tueamur, & in gestu

D

ac

ac omni vita vitemus simulationes & occultationes.

CANDOR est virtus vicina veritati, quæ propter rationem probabilem approbat alienas voluntates, & non habet malevolentiam, quædam etiam ambigua flectit in meliorem partem: ac bene quidem sperat, sed tamen ut de rebus mutabilibus cogitans posse mutari voluntates, & posse hominem errare de aliena voluntate, cum non penitus aspiciantur latebræ humani pectoris.

DOCILITAS est virtus, vicina modestiæ & veritati, qua frenantur animi, ne sentiant de sese arroganter, ne admiratione propriæ sapientiæ contemnant aliena iudicia, & conuicti veris sententijs cedant.

GLORIA est testimonium conscientiæ rectè iudicantis, & approbatio aliorum rectè iudicantium de virtute.

MODESTIA est virtus, qua in opinione de nobis & in sermone & gestu, seruamus convenientiam, videlicet, ne nobis in opinione aut in sermone maiora imbecillitate nostra tribuamus, neue appetamus maiora, neue in gestu discedamus à natura & personarum ac locorum ordine.

Quæ peccata prohibet?

Pugnant cum octauo Præcepto,
Mendacium, Calumniæ, Suspicio, Adul-
tatio,

latio, Pertinacia in falsis sententijs, Præ-
stigiæ sophismatum, in religione, in ar-
tibus & iudicijs, Maledicentia, Scurrili-
tas, Obtrectatio, Leuitas, Violatio pa-
ctorum & foederum, Ambitio, Impu-
dentia,

Est ne omnis occultatio peccatum?

*Duplex est occultatio. Alia insidiosa, quæ
studio nocendi oritur. Alia officiosa, quæ est figu-
ra sermonis, qua aliquando sancti & sapientes
cum magna laude utuntur, ad tegenda quædam,
quæ non necesse est patefieri. Vetustas sic distin-
xit: Mendacium dixit aliud esse Perniciosum, ali-
ud Officiosum, aliud Iocosum.*

DIC IX. PRÆCEPTVM.

Non concupisces domum
proximi tui.

DIC DECIMVM PRÆCE- PTVM.

Nec desiderabis uxorem proximi
tui, non seruum, non ancillam,

D 2 non

non bouem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt.

Cur adduntur hæc duo Præcepta?

Postrema duo Præcepta sunt interpretatio præcedentium mandatorum, & monstrant discrimen inter leges politicas, & legem Dei. Nam leges politice sunt qualecunq; frenum, quo externa disciplina regitur, & tantum accusant externa delicta atrociora, ut verbi causa, seditiones, cædes, adulteria, furta, mendacia. At lex Dei requirit interiorem mundiciem, & integram conformitatem: & accusat non tantum externa delicta, sed etiam defectus & prauas inclinationes in corde. Ideo Paulus inquit: Non nouissem, quod concupiscentia sit peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces. Sic & Christus inquit Matth. 6. Qui vidit alterius uxorem ad concupiscendum eam, iam mæchatus est in corde suo.

Quid vocatur concupiscentia in doctrina Ecclesie?

Concupiscentia, phrasi recepta in Ecclesia, significat horrendam deprauationem & ἀταξίαν omnium virium in natura

tura hominis post lapsum. *Vt in mente est caligo, & dubitationes. In voluntate auersio à Deo, esse sine timore, sine fide, & dilectione Dei: In corde contumacia, in mundicies, prauæ inclinationes, è quibus oriuntur incendia malorum affectuum, inuidentia, iniustæ flammæ, irarum, libidinum, auariciæ, mendaciorum.*

Quis vocatur Proximus?

Proximus est quilibet homo, siue benè, siue malè meritis sit de nobis, Item, siue peregrinus sit, siue domesticus, vt parabola de Samaritano ostendit.

Quæ sunt promissiones & comminationes additæ Decalogo?

Summa promissionum & comminationum legalium addita est primo præcepto, Exodi 20. Ego sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in multa millia his, qui diligunt me & custodiunt præcepta mea. Sic Leuit. 17. generalis promissio traditur: Qui fecerit hæc,

D 3

viuet

viuet in eis. Generalis verò comminatio
pertinens ad omnia præcepta est, Deut.
27. Maledictus, qui non permanserit in
omnibus, quæ scripta sunt in lege.

*Postea speciales tum promissiones, tum com-
minationes de singulis Præceptis multæ passim ex-
tant, vt 1. Reg. 2. Glorificantes me glorificabo,
contemnentes me erunt ignobiles. Ierem. 17. Si
Sabbatum sanctificabitis, Reges & Principes in-
trabunt per has portas. Alioqui succendam ignem
in portis, qui non delebitur.*

*Prouerb. 30. Oculum, qui subsannat pa-
uperem, effodient corui torrentis.*

*Gene. 9. Qui fuderit humanum sangui-
nem, fundetur sanguis eius.*

*Hebr. 13. Scortatores & adulteros indi-
cabit Deus.*

*Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum
videbunt, Matth. 5.*

*Luc. 6. Qua mensura mensi fueritis, eadem
reddetur vobis.*

*Prouerb. 22. Qui iniuriam facit pauperi,
egebit.*

*Prouerb. 12. Abominatio Deo sunt labia
mendacia.*

Am

*An non Lex Mosi est abrogata, iuxta
dictum: Lex & Propheta usq[ue]
ad Iohannem?*

Discernendæ sunt partes Legis Mo-
saicæ: Alia est Lex Moralis, cuius sum-
ma est comprehensa in Decalogo, Hæc
non potest aboleri, & manet æterna &
immota obligatio ad obedientiam, in
omnibus hominibus. Aliæ verò sunt Le-
ges forenses & cæremoniales, quæ fue-
runt latæ, vt durarent ad certum tempus,
donec mansura erat politia Mosaica:
Quare deleta politia Mosaica hæ Leges
simul sunt abolitæ, & prorsus sunt extin-
ctæ, nisi in quantum aliquæ ex his ha-
bent aliquid morale aut naturale.

*Quis est ergò vsus Decalogi, cum non
possit aboleri?*

Triplex est vsus. Primus est *POLITICVS* seu *PAEDAGOGICVS*, videlicet regere disciplinam in omnibus hominibus etiam non renatis & Ethnicis.

Secundus vsus est *SPIRITVA-
LIS*, videlicet accusare omnia peccata in

D 4 homis

hominibus, interiora & exteriora, & totam deprauationem.

Tertius vsus est, in renatis docere, qui *CVLTVS* placeant Deo.

Potest ne hac infirma natura hominum satisfacere legi?

Si non fuisset Adam lapsus, fulsisset in tota hominis natura conformitas cum lege Dei. Nunc verò postquam deprauata est natura hominum per peccatum, nequaquam homo potest satisfacere legi Dei. Ideo Paulus inquit Rom. 3. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, Non est qui faciat bonum, non est vsq; ad vnum. Item, Omnes peccauerunt, & carent gloria Dei.

Est ne Disciplina possibilis?

Nominatur *DISCIPLINA* gubernatio locomotiuæ, id est, externorum gestuum & est obedientia externa, iuxta mandata Dei, ita ne externa membra committant delicta prohibita lege Dei. Estq; possibilis hominibus etiam non renatis, sed non meretur remissionem peccato-

cato-

catorum, nec est iusticia coram Deo, nec est impletio legis.

Cur necessaria est Disciplina?

Propter quatuor causas, *PRIMA* est: Necessitas obtemperandi mandato diuino.

SECUNDA: Necessitas vitandi poenas atroces.

TERTIA: Necessitas non turbandi alios.

QUARTA: vt disciplina sit paedagogia in Christum.

Quomodo in renatis inchoantur opera precepta in lege: & placet ne inchoata obedientia

Deo?

PRIMUM fide agnoscendus est Mediator, propter quem persona fit accepta Deo. *POSTEA* accepto Spiritu sancto inchoatur obedientia congruens cum lege *DEI*, & hæc quanquam imperfecta est, tamen placet Deo in persona reconciliata propter Filium Mediatorem, per fidem.

D 5

Quo

*Quomodo interpretatur Euangelium com-
minationes & promissiones
legales?*

- I.** *Aeternae maledictioni legis Euangelium op-
ponit praedicationem poenitentiae & promissionem
uniuersalem & gratuitam de Remissione pecca-
torum, & de acceptatione coram Deo ad vitam
aeternam, propter Filium Dei Mediatorem.*
- II.** *Sic & comminationes poenarum corporali-
um legi additae habent exceptionem ex Euangelio
de conuersione, qua impetratur aut liberatio aut
mitigatio poenarum corporalium.*
- III.** *Omnes promissiones legales etiam si addi-
tam habent in lege conditionem integrae obedien-
tiae, quae in hac vita a nemine praestari potest: Ta-
men fiunt ratae & firmatae credentibus in filium Me-
diatorem, iuxta Pauli dictum: In Christo omnes
promissiones sunt Amen.*
- IIII.** *Promissiones honorum corporalium in-
telligendae sunt cum exceptione crucis & castiga-
tionis, & ne bona corporalia rapiantur nostris
consilijs sine uocatione.*

Quid est peccatum?

PECCATVM est, quicquid est
contra Legem Dei. Vel: **PECCA-
TVM** est defectus, vel inclinatio, vel ac-
tio

ctio contra Legem Dei, offendens Deum, & commerens iram æternam, nisi fiat remissio propter filium Mediatorem.

Quæ est prima diuisio peccati?

Peccatum aliud nominatur *ORIGINALE*, aliud *ACTUALE*.

Quid est peccatum Originale?

Peccatum *ORIGINALE* est reatus propter Adæ lapsum, & propter priuationem lucis diuinæ, & firmæ agnitionis Dei in mentibus hominum, & propter contumaciam cordis, quæ mala secuta sunt lapsum Adæ in natura hominum, & sunt inimicitia aduersus Deum, & damnata à Deo.

Quid est peccatum Actuale?

Peccatum *ACTUALE* est omnis actio pugnans cum Lege, tum in mente, vt dubitationes de Deo, tum in voluntate et corde, vt incendia malorum affectuum

um

um, tum in membris externis, vt externa
nae actiones pugnantes cum lege Dei.

Quae est secunda diuisio Peccati?

Secunda diuisio peccati tantum ad
renatos pertinet. Nam in non renatis
omnia peccata originalia et actualia sunt
mortalia, sed in renatis alia peccata sunt
MORTALIA seu *REGNANTIA*,
Alia *VENIALIA* seu non *RE-*
GNANTIA.

Peccatum *MORTALE* in renatis
est, cum is qui fuerat renatus, assentitur
errori in fundamento, aut labitur contra
conscientiam. Tunc enim amittit gratiam,
Spiritus sanctum & Fidem.

Peccatum *NON REGNANS*
quod nominatur *VENIALE*, est in
renatis in hac vita malum originis, & du-
bitationes, & incendia malorum affectus-
um, quibus tamen repugnant renati, ne-
ruant contra conscientiam, & dolent
propter has sordes, & credunt se propter
Mediatorem Deo placere, tegi has sor-
des

DE DECALOGO.

des, & gratiam exuberare supra peccatum.

REGVLÆ due de Decalogo.

I. Semper prima tabula anteferenda est secundæ tabulæ. Quia primus est ordo hominis ad Deum conditorem, & gloria Dei anteferenda est omnibus rebus humanis.

II. Primum præceptum includendum est cæteris omnibus. Nam propter Deum præstanda est obedientia in omnibus præceptis. Et contra. In violatione vniuscuiusq; Præcepti inest contemptus Dei in primo Præcepto.

Cur assiduè meditandus est Decalogus?

Meditatio Decalogi necessaria est propter hos fines præcipuos:

I. Ut moneat nos de Deo, quòd sit, & qualis sit.

Vt

II. Ut doceat ad quid condita sit natura humana, & qualis ante lapsum homo fuerit.

III. Ut sit norma rectorix vitæ.

IIII. Ut sit speculum peccati.

V. Ut quæramus Mediatorem, qui pro nobis implet legem.

VI. Ut petamus in nobis restitui conformitatem cum lege.

DE SYMBOLO
 APOSTOLICO SEU
 DE SECUNDA PARTE
 Catechismi.

Quid continetur in Symbolo?

SYMBOLVM est *SVMMARIA* quædam comprehensio articulorum fidei Christianæ, cuius professione, & vero intellectu, distinguitur Ecclesia ab
 omni

omnibus alijs Sectis, quæ sunt à religione Christiana alienæ.

Vnde est appellatio Symboli?

Symbolum dicitur ἀπὸ τοῦ συμβάλλειν. Ac propriè significat signum seu tesferam militarem, quam duces militibus dare solent, vnde ab hostibus discernantur.

Cur nominatur hoc Symbolum Apostolicum?

Quia vel ab Apostolis compositum, & quasi per manus traditum est Ecclesiæ, vt vetustas semper existimavit: vel quia Apostolica doctrina tanquam fundamento firmissimo nititur.

Cur quotidie facienda est recitatio Symboli?

Symbolum Apostolicum propter quinque causas grauissimas quotidie recitandum est.

I. Quia est commonefactio de præcipuis Dei operibus ac beneficijs.

Quia

II. Quia in hac recitatione, si mens est pia, fit applicatio beneficiorum filij Dei.

III. Quia dulcis consolatio est in summis periculis.

IIII. Quia confessio est contra Diabolos.

V. Quia assuescit nos, ut cogitemus doctrine testimonia, videlicet patefactiones Dei, & miracula.

In quot articulos vsitatè distribuitur Symbolum?

In tres.

Primus de creatione,

Secundus de redemptione.

Tertius de sanctificatione.

Recis

RECITA I. ARTIS

CVLVM.

Credo in Deum: Patrem,
Omnipotentem, Creatorem cœli
& terræ.

Cur dicis: Credo in Deum?

Hac forma verborum primùm discernitur fides à notitia intuitiva, quæ res subiectas oculis contemplatur. Est enim FIDES certitudo non apparentium.

DEINDE refutatur dubitatio Academica, quæ nullam certam assensionem de Deo retinet. Nam vox credenti πλεροφορία significat.

TERCIO, Quia præpositio εἰς θεὸν additur, significatur discrimen inter fidem historicam, & fidem Christianam. Fides historica est tantùm nosse historiam. Fides autem Christiana est notitia, & assensio in mente, & fiducia in voluntate & corde.

QUARTO, Hac voce Credo, quam vnusquisq; recitat, discernitur fides specialis seu propria à fide generali. Fit enim applicatio ad singulos.

QUINTO, Reijciuntur hac verborum forma omnia idola, quæ sunt nihil. 1. Corin. 8 & fit testificatio, nos omnem fiduciam collocare in

E Deum

Deum nobis patefactum in ipsius verbo nobis ad credendum proposito. Nam fides habet se correlatiuè ad verbum, seu ad promissionem.

Est ne unus Deus, An verò sunt plures Dii?

VNVS est tantum *DEVS*, iuxta dictum Deut. 6. Audi Israel, Iehoua Deus noster Iehoua unus est. 1. Corinth 8. Scimus, quòd non sit nisi Deus unus.

Pertinet ne appellatio Dei tantum ad personam Patris?

DEVS est nomen *ESSENTIÆ*, commune tribus personis: Patri, Filio, & Spiritui sancto. Ideò Ecclesia ordinem articulorum sic coherere semper docuit: ut post hæc verba: Credo in Deum, vel, ut in Symbolo Niceno dicitur, Credo in unum Deum: usurpauerit distinctionem, cui mox enumeratione subiiciatur explicatio personarum, ut constet, quis sit ille Deus, in quem credimus, videlicet, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Ac falsa est interpretatio Fanicorum, qui per sophisticam fallaciam Compositionis ac Diuisionis hanc vocem (*DEVM*) ad solum Patrem restringunt, excluso à diuina essentia Filio & Spiritu sancto.

Dic

*Dic testimonium Scriptura, quod tres sint
personae Diuinitatis, non plures
nec pauciores.*

Matth. 3. Pater æternus sonat hanc
vocem, qua discernit personam suam à
persona Filiij: Hic est Filius meus dile-
ctus, Filius stans in Iordane conspicitur.
Spiritus sanctus specie visibili columbæ
demittitur. Et in institutione Baptismi
nostri inquit Christus: Baptizate omnes
gentes in *NOMINE* Patris & Filiij, &
Spiritus sancti.

*Quomodo discernuntur personae
Diuinitatis?*

*Non tantum appellationes seu nomina diffe-
runt, sed realiter ac distinctis proprietatibus dis-
cernuntur tria $\psi\upsilon\sigma\acute{\alpha}\mu\epsilon\tau\alpha$ in una eademq; diui-
na essentia.*

PROPRIETATES sunt dupli-
ces. Aliæ *INTERNÆ*. Aliæ *EX-
TERNÆ*.

INTERNÆ sunt Gignere, Nasci,
Procedere. Nam Pater est persona gignens Fi-
lium

lium imaginem suam: Filius est integra & substantialis imago Patris, genita à Patre: Spiritus sanctus est amor & letitia substantialis & coæterna inter Patrem & Filium, procedens à Patre & Filio.

EXTERNAE PROPRIETATES sunt, quæ sumuntur à beneficijs erga Ecclesiam, vt *PATER* non mittitur, *FILIUS* mittitur, vt patefaciat Euangelium, & assumat naturam humanam, & sit Mediator, Redemptor, Iustificator, & Saluator, *SPIRITVS SANCTVS* mittitur in corda credentium, vt tales motus, amorem & leticiam in eis accendat, qualis est ipse.

Quæ sunt cogitanda de creatione?

Quinq; circumstantiæ considerandæ sunt de creatione. Prima est, quòd creatio sit *COMMUNE OPVS*, æterni Patris, Filij, & Spiritus sancti. Vt Psalmo 33. dicitur: Verbo Domini cæli creati sunt, & Spiritu oris eius (non quidem creato, sed creante) omnis exercitus eorum.

Secunda, quòd omnes res creatæ visibiles & inuisibiles conditæ sunt *EX NIHILO*, vt Ioh. 1. Omnia per ipsum facta

Et a sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. Item, Psal. 33. Ipse dixit, & factum est, Ipse mandavit, & stetit.

Tertia circumstantia est, quòd Deus *LIBERE & VOLENS*, tunc, cum voluit, condidit mundum. Cum quidem ante mundum esset ab æterno, Sicut Moses inquit: In principio creauit Deus cælum & terram, significans iam tum eum fuisse ab æterno, cum mundo ortum atq; originem dedit.

Quarta, quòd verè sit *PROVIDENTIA* Dei. Quia Deus non discessit à suo opere, & adest vniuersæ creaturæ. Seruat rerum substantias, gubernat motus cælestes, vices tempestatum, fœcunditatem terræ, generationem animantium. Deniq; fouet & sustentat totam naturam, maximè verò Ecclesiam alit & defendit, vt Act. 17. dicitur. In ipso vivimus, mouemur & sumus.

Et 1. Timoth. 4. Speramus in Deo viuo, qui est seruator omnium hominum, maximè fidelium.

Quinta, quòd *NON* sit *ALLIGATUS* ad causas secundas. Sed sua omnipotentia & libertate propter salutem Ecclesiæ, aut ad puniendos impios, moderetur causas secundas, aut mutet, aut impediatur, vt Psal. 114. inquit: Deus

noster in cælo, omnia quæcunq; voluit, fecit. Et
Luc. 1. Omnia apud Deum sunt possible.

Cur Deus condidit naturam?

Deus condidit hoc pulchrum opificium, ut se
patefaceret: ut testimonia de se ostenderet: ut
bonitatem suam impertiret multis: ut ex humano
genere condito ad suam imaginem colligeret sibi
Ecclesiam, cui lucem, sapientiam et læticiam suam
communicaret, & ab ea agnosceretur, & celebra-
retur in omni æternitate.

*Quare Creatio tribuitur Patri, cum sit
opus commune Diuinitatis?*

PRIMUM idè hoc fit, quia cæteræ personæ
alias habent notas incurrentes in oculos, per quas
agnosci possunt, ut Filius assumpsit naturam hu-
manam, Spiritus sanctus apparet die Pentecostes
specie flammæ. Tribuitur ergò creatio Patri,
tanquàm signum & nota monstrans Patrem. De-
inde etsi per Filium omnia facta sunt, & Spiritus
sanctus fouet omnes creaturas: tamen ut Pater est
fons diuinitatis, sic voluntate Patris omnia exti-
terunt. Monstratur ergò ordo creationis, qui talis
est: Pater vult creationem & totum ordinem re-
rum: Hanc voluntatem exprimit per Verbum,
quo dicente res fiunt, & ordine distinguuntur, &
Spiritu sancto simul creante, fouentur res.

Adultio-

*Adultiores Basilij dictum considerent in li-
bro de Spiritu sancto cap. 18: προκαταρκτική
αίτια πρὸ γνομένου ὁ πατὴρ. Δημιουργική ὁ
υἱός. τελωτική τὸ πνεῦμα.*

RECITA II. ARTICVLVM.

Et in Iesum Christum, Fi-
lium eius unicum, Dominum nos-
trum, Qui conceptus est de Spi-
ritu sancto, Natus ex Maria uirgi-
ne, Passus sub Pontio Pilato, Cru-
cifixus, Mortuus & sepultus, Des-
cēdit ad inferna, Tertia die resur-
rexit à mortuis, Ascendit ad cœ-
los,

E 4 los,

los, Sedet ad dexteram Dei Patris
omnipotentis, Inde uenturus est
iudicare uiuos & mortuos.

Quae continentur in hoc Articulo?

Duo praecipue: PRIMVM descriptio per-
sonae Christi, ALTERVM beneficia seu opera
pertinentia ad officium huius redemptoris. Ea
verò in triplici sunt discrimine: Alia sunt PRÆ-
TERITA: ut Incarnatio, Passio, Mors, Sepul-
tura, Descensus ad inferos, Resurrectio, Ascensio
ad caelos: Alia PRÆSENTIA, ut Sessio ad
dexteram Patris, Alia FUTURA, ut Reditus
ad vniuersale iudicium.

*In quibus consistit vera agnitio
Christi?*

In duobus. In agnitione PERSONAE, & in a-
gnitione OFFICII. De utroq; inquit Esaias
cap. 53. Noticia serui mei iusti iustificabit multos.

Quae est persona Christi?

Vna est PERSONA Christi, sed
NATURAE sunt duae: Diuina & Hu-
mana. DIVINA λόγος nominatur,
quae verè ab aeterno persona est distincta
à Patre, & tamen eiusdem essentiae (ὁμοούσιος)

ei) cum Patre. Sed *HVMANA* natura certo tempore assumpta est ex matre Maria virgine.

Dic testimonium de persona Christi.

In primis notum t exordium Euangelij Iohannis, quod Euangelista ideo sic scripsit, ut in illustri loco extaret testimonium de hoc articulo. Sic igitur inquit: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & verbum erat Deus, Hoc erat in principio apud Deum.

Et postea: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, Et verbum caro factum est, Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.

Quomodo copulate sunt nature duæ in Christo?

Ecclesia nominat VNIIONEM PERSONALEM, quæ non est transmutatio nec confusio naturarum, aut proprietatum inter sese, sed copulatio verè ineffabilis, qua secunda persona diuinitatis massam certam ex genere humano in utero virginis à Spiritu sancto sanctificatam assumit,

et sibi copulat, non solum inseparabiliter, sed etiam secundum hypostasim, videlicet, ut una in Christo persona sit ac maneat, ipsius nimirum verbi propria, quæ humanam naturam assumptam gestet, sustentet ac foveat.

Quod est officium Christi?

Commodissimè his quatuor appellationibus exprimitur officium: Christus est Mediator, Redemptor, Iustificator & Salvator.

MEDIATOR est respectu perpetuæ intercessionis, qua et initio deprecatus est pro genere humano post lapsum, et se ad poenam sustinendam obligavit, et adhuc pro Ecclesia assidue interpellat.

REDEMPTOR dicitur respectu satisfactionis, qua λύτρα seu precium æquivalens æterno Patri pro peccatis generis humani persolvit, et iustitiæ Dei satisfacit, et iram placavit, præstita obedientia et poenis in se translatis.

IUSTIFICATOR respectu applicationis sui meriti. Quia propter ipsius passionem et mortem iustificamur coram Deo, id est, accipimus remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, imputationem iustitiæ, et acceptationem ad vitam æternam. Deinde et respectu efficacitæ

caecia est Iustificator, quia in his, qui sunt reconciliati, simul restituit iustitiam & vitam æternam, quæ etsi in hac vita tantum inchoatur, tamen postea consummabitur in altera vita.

Postremò *SALVATOR* dicitur respectu mirandæ gubernationis ac defensionis Ecclesiæ in hac vita. In primis verò respectu finalis liberationis & glorificationis Ecclesiæ post resurrectionem ex mortuis.

Explica pondera vocabulorum, in his verbis:

Et in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum,

IESVS est nomen proprium huius personæ, & significat Salvatorem. Quo nomine etsi in collatione aliorum nominum significatur in primis respectus finalis liberationis seu redemptionis Ecclesiæ: Tamen cum seorsim ponitur, omnia beneficia huius personæ comprehenduntur. Sic etymologiam exponit Angelus Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum, quia saluum faciet populum suum à peccatis ipsorum.

CHRISTVS est nomen officij, & significat unctum; congruit cum voce

ce

ce Messias, & tribuitur huic personæ, quia est summus Sacerdos & Rex Ecclesie.

SUMMVS SACERDOS EST, quia est persona immediatè missa à Deo ad patefactionem Euangelij: ad placandum iram Dei suo sacrificio, & ad precandum pro nobis, habens testimonium, quòd exaudiatur, per quam & exhibentur bona promissa in nouo Testamento. Hæc descriptio sumitur ex officijs Sacerdotis, quæ sunt quatuor: Docere, Sacrificare, Orare, Benedicere.

REX verò est, quia colligit sibi Ecclesiam per ministerium Euangelij omnibus mundi temporibus: & liberat eam à peccato & æterna morte, & sanctificat eam dato Spiritu sancto, vt sit æterna ipsius hæreditas: & mirabiliter eam defendit, & regit in hac vita, vt verè inuocet & agnoscat exaudiri preces, ac celebret Deum, & resuscitat ex morte ad vitam & gloriam æternam. Hæc descriptio sumitur ex definitione regni Christi, & alludit ad officia regum, quæ sunt: liberare subditos ex potestate hostium, regere populum certis legibus, & defendere bonos à malorum iniurijs.

FILIVS VNICVS. Hæc appellatio describit naturam diuinam Christi.
Ideo

Ideo autem vocatur Filius, quia ab æterno genitus est de essentia æterni Patris. Vnicus (*idem est quod unigenitus. Iohan. 1. & 3. & proprius, Rom 8.*) discernit Filium Dei ab electis, qui sunt filij Dei adoptione. *Vt Iohan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Christus enim natura est filius. Nos gratia.*

DOMINVM NOSTRVM,

Monet hæc appellatio de applicatione beneficiorum Christi. Est enim Christus Dominus noster.

I. Iure Creationis. *Quia per ipsum sumus conditi ad imaginem Dei.*

II. Iure Redemptionis. *Quia cum nos in peccatis nascamur, propter naturæ nostræ corruptionem, quæ lapsum Adæ secuta est, ipse se dedit precium redemptionis pro nobis, & nos à maledictione Legis, ira Dei, peccato, morte, & regno Diaboli, precioso sanguine suo redemit, ut simus peculium ipsius.*

III. Ratione defensionis & glorificationis. *Quia exaltatus ad dexteram Patris, perpe-*

perpetuò colligit sibi Ecclesiam, gubernat, defendit, & glorificat in tota eternitate.

*Quid profiteamur in Symbolo de
Incarnatione Christi?*

Conceptus est de Spiritu sancto,
natus ex Maria uirgine.

*Cur Mediatorem congruebat Deum
& hominem esse?*

PRIMA causa est, Quia genus humanum peccauerat, congruebat ordini iusticiæ, ut aliquis in genere humano pœnam solueret, quæ esset precium pro peccatis, Ideo Filius intercessor assumpsit humanam naturam.

SECUNDA causa, Nulla creata potentia sola potuisset sustinere iram Dei, & in tanta magnitudine dolorum, Deo verè tribuere laudem iusticiæ. Necesse est autem in pœna, quæ debet esse placatio, punienti tribui laudem iusticiæ. Est ergo Mediator etiam Deus.

TERTIA causa, Peccati infinita malicia est. Ut igitur esset precium infinitæ bonitatis & æquivalens, etiam ideo Mediator est.

QUARTA, Creatura non est viuificatrix, Sed ut Iohan. 1. scriptum est: In ipso erat vi-
ta.

ta. Ideò hic Redemptor Deus est, vt vincat mortem, & restituat vitam. Nam vt initio in creatione λόγος fuit viuificator: Ita et nunc credentes ei inserti, rursus per eum viuificantur.

QVINTA, Hic Mediator assiduè interpellat pro Ecclesia, & semper & ubiq; adest Ecclesie, eamq; seruat & protegit. Quæ beneficia etsi sunt à Filio in natura assumpta, & toti personæ tribuuntur, tamen sunt actiones diuinæ naturæ et omnipotentis.

Vbi describitur historia Conceptionis
& Natiuitatis Christi?

De Conceptione inquit Angelus ad Mariam Luc. 1. Spiritus sanctus veniet super te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et ad Ioseph: Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. Natiuitatis historia describitur Luc. 2. Cùm Ioseph & Maria esset in Bethlehem, impleti sunt dies eius, ut pareret, & peperit filium suum primogenitum: De quo Angeli annunciant: Ecce, Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit
omni

omni populo, Quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus, in ciuitate David, & hoc vobis signum: Inuenietis infantem pannis obuolutum, & positum in præsepio.

Quare de Spiritu sancto conceptus, & ex virgine natus est?

Angelus causam exprimit Luc. 1. Quod ex te nascetur *SANCTVM*, vocabitur Filius Dei. Ideò enim de Spiritu sancto, sine virili semine, de pura & immaculata virgine natus est Filius Dei, ut sciamus, hominem factum esse sine peccato, quod ceteri homines nati ex carnali propagatione secum in hanc lucem afferunt.

Cur sit mentio expressa Mariæ matris Christi?

Non solùm propter certitudinem historię, sed etiam quia prædictum erat, Messiam nasciturum esse ex stirpe David, ex qua Mariam ortam fuisse certum est.

Quid

*Quid profitemur in Symbolo de maximè
conspicuo actu humiliationis Filij
Dei in passione?*

Passus sub Pontio Pilato, Crucifis-
sus, Mortuus, & Sepultus.

Quid vocas passionem?

PASSIO Christi est obediens-
tia admiranda & inenarrabilis, quam
Christus Dominus noster sciens, volens,
libensq; præstitit in tolerandis animæ &
corporis acerbissimis cruciatibus, vt ius-
titiæ diuinæ hac vera reuerentia & sub-
iectione æquiualens precium pro peccatis
totius generis humani persolueretur,
& Pater placatus hoc sacrificio reciperet
confugientes ad ipsum fiducia huius me-
diatoris & victimæ, & liberatis à maledic-
tione Legis, à Tyrannide Diaboli, &
à morte æterna gratis donaret, propter
Filij meritum & intercessionem, iustici-
am & vitam æternam.

F

QUO:

Quotuplex est meditatio passionis Christi?

Triples. Pædagogica, Spiritualis, Exemplaris seu Paradigmatica.

PÆDAGOGICA MEDITATIO est sæpè legere narrationes, quæ apud quatuor Evangelistas extant de historia passionis Christi: Easq; conferre cum vaticinijs Prophetarum, ut hæc collatio historię & prædictionum confirmet in animis assensum, quo hunc articulum amplectimur.

Pueris in primis nota sit prima promissio Gene. 3.

Psalmus 22. Esaia cap. 53. & Danielis cap. 9.

SPIRITUALIS MEDITATIO est, cogitare causas passionis Christi, magnitudinem peccati & iræ Dei aduersus peccata generis humani: Temperamentum misericordiæ & iusticiæ in Deo: Amorem filij Dei, & illam inenarrabilem humilitatem filij. Et in tantarum rerum cogitatione exuscitare timorem Dei, & fidem.

*EXEMPLARIS MEDITATIO est, imitari humilitatem et patientiam Christi, & considerare imagines pingentes statum Ecclesiæ, quam
Deus*

Deus vult fieri conformem imaginis Filij sui,
Roma. 7.

Cur fit mentio Pilati?

Pilatus fuit Præses Iudææ, sub Imperatore Tyberio. Huius mentio fit in Symbolo propter circumstantiam temporis, quæ monet nos de Messia exhibitto, iuxta vaticinium Patriarchæ Iacob: Non auferetur Sceptrum de Iuda, neque Magister de pedibus eius, donec venerit Siloh.

Quale genus supplicij fuit crucifixio?

Crucifixio fuit supplicium Iudaicum, quam postea à Iudæis acceptam, ut videtur, usurparunt Orientales populi, sed aliter Iudæi, aliter gentes hac usi sunt. Iudæi non solebant viuos homines in crucem tollere: sed lapidatione interfectos, quorum postea cadauera cruci alligabant, non clavis per manus & pedes adactis affigebant.

Gentes verò & viuos crucis supplicio afficiebant, & clavis affigebant, non alligabant.

Ad hæc discrimina administrati supplicij huius inter Iudæos & Gentes alias accessisse videtur

detur & fractio crurum in mortuis, cuius meminit historia Evangelica, quod & ipsum apparet fuisse moris Ethnici. Modus igitur crucifixionis, quam Christus pertulit, non fuit Iudaicus, sed externus. Nam illo tempore iudicia capitalia non habebant amplius Iudæi, sicut ipsi de se proclamant: Non licet nobis interficere quenquam. Quare Christus traditus à Iudæis Ethnico præfidi, non Iudaico, externo etiam & Ethnico modo crucifixus est, quem tunc ibi gentes in hoc supplicio seruabant. Scribitur autem & hoc, contra blasphemos & idolatras, à Iudæis crucifixionem usurpatam, ut hac de causa Christum etiam crucifigi postularent, quem & summus Pontifex blasphemie damnauerat: & cui alterum quoque crimen læsæ dignitatis & quasi maiestatis sacerdotalis intentabant, quòd contra templum & iudices Israël locutus esset.

Tales autem tribus tantum festis ijs, quibus populus omnis conueniebat, tollere publice supplicio solebant, ex eo quod scribitur, Deut. 17. Tollendos tales, ut omnis populus audiat & c. Ideo Christi etiam supplicium, ut ad Paschatis tempus fieret, laborarunt. Hæc adultioribus prodesse fortè poterunt, & ut considerentur, necessaria sunt, Quia ex Iudæis impijs, incogitantiores aliqui, contra historiam Evangelicam negant Christum uiuum crucifixum, sed tanquam blasphemum

num more gentis Iudaicæ lapidatione interfe-
ctum. Id quod omnino etiam de Christo fecissent
Iudæi, si penes ipsos tunc fuissent supplicia capita-
lia. Non igitur meminere, eo tempore hæc ipsis
erepta esse, cuius non tantum ex Evangelica histo-
ria, sed ipsorum etiam popularium scriptis convin-
ci possunt.

*Cur hoc abominabili genere supplicij Deus
voluit interfici Filium, ut tol-
leretur in crucem?*

Paulus Galat. 3. causam exponit,
inquiens: Christus nos redemit de ma-
ledicto Legis, factus pro nobis maled-
dictum. Quia scriptum est, Maledic-
tus omnis, qui pendet in ligno. Typus
autem crucifixionis Christi fuit serpens æneus ex-
altatus in deserto. Num. 21. Iohan. 3.

Cur mori oportuit Christum?

Rom. 4. inquit Paulus: Christus
mortuus est propter peccata nostra. Et
Oseæ 13. O mors ero mors tua. Vnde
versus in Scholis factus est: Mors
mortis mortem mors morte rede-
mit.

mit. Typi mortis Christi fuerunt maclationes victimarum, quae occisae offerebantur in sacrificijs.

Cur sepultus est Christus?

SEPELIRI Christus voluit, ut certum esset testimonium, quod verè fuerit mortuus & ut vna secum peccata nostra sepeliret; & nostra sepulchra sanctissimi corporis sui contactu consecraret.

Quomodo intelligis Articulum de Descensu Christi ad inferos?

Simpliciter & sine allegoria intelligendus est hic articulus; sicut Paulus ad Ephes. 4. interpretatur, Descendit ad inferiores partes terræ. Fatemur autem hoc articulo destructam esse Tyrannidem Diaboli & inferorum, hoc est, liberatos omnes, qui credunt in Christum, à potentia Diaboli & inferis, ut Osee 13. Ero pestis tua inferne. Et hanc victoriam certo modo Filius Dei Diaboli ostendit. Nec dubium est Diabolo sensisse suam potentiam ab hoc victore factam esse. Et verè caput serpentis à
semi-

semine mulieris contritum esse. Est igitur simplicissima sententia, Quòd Christus ostenderit suam victoriam Diabolis, & eos terruerit. Sed quomodo hoc sit factum, non scrutemur. Cyprianus scribit in Ecclesie Romanæ Symbolo, & in aliquibus Orientalis Ecclesijs non fuisse hunc articulum additum.

Dic testimonium de Resurrectione Christi?

Psal. 16. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Matt. 12. Sicut Ionas fuit triduum in ventre Ceti; Ita oportet filium hominis tribus diebus ac tribus noctibus esse in corde terræ. Historia resurrectionis describitur ab Euangelistis, De fructu inquit Paulus Rom. 4. Resuscitatus est propter iustitiam nostram. Et 1. Corinth. 15. Si Christus resurrexit, etiam nos resurgemus. Roma. 6. Resurrexit, ut & nos in nouitate vitæ ambulemus.

F 4

Quare

Cur Christus ascendit ad cœlos?

PRIMUM ut refutaret somnia Iudæorum de politico regno Messie. SECUNDO, ut pararet nobis aditum ad cœlos, quo & nos aliquando traducet, iuxta dictum: Pater, volo ut ubi ego sum, ibi & illi sint. TERTIO, ut hoc velut triumpho testificaretur de victoria aduersus regnum peccati & mortis, Coloss. 3. & Psalm. 68. Pertinet ad fructus ascensionis etiam sequens articulus de sessione ad dexteram Dei.

Quid est sedere Christum ad dexteram Patris?

Simplicissimè intelligatur de exaltatione Christi ad regnum & Sacerdotium, sicut concionatur totus Psalmus 110. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis &c. Monet enim hic articulus de gloria Christi, superante omnium creaturarum gloriam. Beati angeli & homines etiam in cœlo sunt, quia fruuntur luce & conspectu Dei visibili. Sed Christus exaltatus est in illa arcana luce regnans cum Patre, & est caput Ecclesie, omnia in omnibus perficiens, & quanquam manet discrimen naturarum in Christo, nec confunduntur proprietates: tamen etiam humana natura Christi

post glorificationem accepit dona seu ornamenta, seu prerogativas, quae superant omnium creaturarum dona.

Dic Testimonia de reditu Christi ad iudicium uniuersale?

Acto. 1. inquiunt Angeli, Hic Iesus, qui sursum receptus est à vobis in caelum, ita veniet, quemadmodum conspexistis eum euntem in caelum. Et Mat. 25. non solum aduentus Christi, sed etiam processus seu forma iudicij copiose describitur.

Quae opera efficiet Christus, cum in fine mundi rediturus est?

PRIMUM voce sua resuscitabit omnes homines, quotquot ab initio mundi mortui sunt, & animas ipsorum copulabit denuo cum resuscitatis corporibus. Eos vero, quos viuentes adhuc in terra reperiet, in momento immutatos, una cum excitatis è morte, in occursum sibi rapiet.

DEINDE visibile & uniuersale iudicium exercebit, in quo bonos discernet à malis, & pronuntiabit sententiam super pios & impios. Nam Pater omne iudicium dedit Filio, Ioh. 5. *PRÆ-
terea*

TEREA pios introducet in possessionem æternæ beatitudinis, quam in hac vita fide & spe expectarunt. SIMVL etiam impios abijciet cum damnatis spiritibus in æternos cruciatus, vbi ignis eorum non extinguetur, Vermis non morietur, opprobrium non desinet, Esa. vlt DENIQVE igne purgabit cælum & terram, & nouam mundi formam efficiet, quæ erit sancta & munda habitatio omnium beatorum angelorum & hominum. 2. Pet. 3.

RECITA TERTIVM
ARTICVLVM.

Credo in Spiritum sanctum,
sanctam Ecclesiam Catholicam,
Sane

Sanctorum communionem, Remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & uitam æternam.

*Quid continetur in hac parte
Symboli?*

Confessio Ecclesiæ de Spiritu sancto, de Ecclesia, & de beneficijs Dei præcipuis, ad quæ superiores Articuli principaliter referendi sunt.

*Quæ sunt discenda de Spiritu
sancto?*

Persona & beneficia ipsius.

*Proba, quòd Spiritus sanctus sit per-
sona seu ὑφίστασθον.*

*Quòd Spiritus sanctus sit persona distin-
cta à Patre & Filio, id confirmat illustris patefa-
ctio in baptismo Christi. Ibi enim conspicitur Spi-
ritus sanctus specie columbæ alas pandens super
Mediatorem. POSTEA in Pentecoste visibili-
ter apparet Spiritus sanctus specie flammæ.
Tertiò in formula Baptismi ab ipso Filio Dei tra-
dita iubentur baptizari homines in nomine Patris
& Filij & Spiritus sancti. Constat autem Patrem
& Fi-*

et Filium personas distinctas esse. Quare et nomine Spiritus sancti, persona distincta significatur, De processione Spiritus sancti inquit Christus Iohan. 15. Cum venerit Paracletus, quem ego mit-
tam vobis à Patre, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit.

*Quae sunt beneficia Spiritus
sancti?*

Beneficia ostendit appellatio. Vocatur enim Sanctus non solum, quia ipse sanctus est, sed quia credentes sanctificat, hoc est, lucem in eis accendit ad intelligendam doctrinam, & assensionem confirmat, & efficit motus congruentes Deo, & excitat inuocationem, et lætitiā in Deo acquiescentem; Zach. 12. Vocatur Spiritus gratiæ & precum.

*Cur dicimus in Symbolo: Credo in Spiritum
sanctum, & non dicimus, Credo in
sanctam Ecclesiam?*

Soli Deo tribuendus est cultus fidei, iuxta Prophetæ dictum: Maledictus, qui ponit carnem brachium suum.
Cum

Cum ergo testamur nos in Spiritum sanctum credere, agnoscimus & confitemur eum esse verum Deum, Sed omittitur præpositio, cum recitamus professionem de Ecclesia: Quia fides non nititur Ecclesia, sed Deo. In Symbolo Constantinopolitano verba hoc modo recitantur: Et in Spiritum sanctum, Dominum, vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas, IN vnam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Sed ibi præpositio IN, non ad verbum credo, sed ad Spiritum sanctum refertur, videlicet, quod is locutus sit per Prophetas, in vnam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Significatur enim vnum eundemque Spiritum omnia egisse in veteri & nouo Testamento: contra eos, qui confinxerunt duos sibi quasi contrarios Spiritus. Significatur etiam Ecclesiam non esse vnius temporis, sed omnium ætatum inde usque ab initio mundi propter vnum eundemque Spiritum.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA VISIBILIS in hac vita est cœtus visibilis amplectentis vnum Euangelium, & recte vtentium Sacra-
 cra

eramentis, in quo coetu Filius Dei est ef-
ficax & voce Euangelij & Spiritu san-
cto multos regenerat ad vitam æternam,
suntq; in eo coetu multi non sancti, sed
tamen de doctrina consentientes.

*Quæ sunt signa monstrantia ve-
ram Ecclesiam?*

Tria sunt. *I. CONSENSVS* in
doctrina Euangelij incorrupta, quod ad
fundamentum attinet. *II. LEGITI-
MVS VSVS* Sacramentorum. *III.
OBEDIENTIA* ministerio debita
iuxta Euangelium.

Cur Ecclesia dicitur Sancta?

ECCLÉSIA vocatur sancta in
hac vita per Synecdochen. Quia multa
sunt membra sanctificata Spiritu sancto
& electa. Fit autem à principali nuncupatio, &
membra sanctificata vsitate nominantur viua
membra Ecclesiæ. Alij non sancti vocantur mor-
tua membra, si tamen de doctrina consentiant.

Quo:

*Quomodo est Ecclesia sancta, cum in hac
vita in omnibus sit peccatum, &
sordes multiplices?*

VIVA MEMBRA Ecclesiae sunt
sancti in hac vita, partim imputatione,
partim inchoatione. *IMPUTATIONE*,
quia propter Mediatorem teguntur in eis sordes,
& imputatur eis iustitia Christi, quam fide accipi-
unt. *INCHOATIONE* vero, quia inchoatur in
eis per Spiritum sanctum novitas Spiritualis, quae
consummata erit in altera vita.

Quid significat vox Catholica?

ΚΑΘΟΛΙΚΩΣ idem est, quod uniuersale.
Ideo autem Ecclesia sic vocatur, quia
non est alligata ad personas, loca, & ordi-
nariam successionem Episcoporum, sed
est, vbicunq; sonat vox Euangelij. De-
inde, quia omnibus aetatibus mundi col-
ligitur ex genere humano. Postremo,
quia amplectitur totum corpus doctri-
nae Propheticae & Apostolicae.

*Quid significant haec verba: Credo san-
ctorum communionem?*

Hac

Hæc verba sunt expositio seu interpretatio prioris Articuli. Sunt enim velut descriptio per Appositionem, ut vocant Grammatici, addita, qua declaratur, quid sit Ecclesia. Nempe ἁγίων κοινω-
 νία, id est, cœtus talis, in quo sancti, hoc est, abluti sanguine Filij Dei (Ephes. 5.) & sanctificati per Spiritum sanctum, quocunq; loco & tempore vixerint, societatem seu communionem inter se habent, non modò eiusdem doctrinæ, sed etiam omnium beneficiorum spiritualium, cum sint membra unius corporis, & unum caput habeant Christum, qui per Spiritum suum in eis est efficax. Ita Iohannes inquit: Quod vidimus & audiimus, annunciamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas vestra sit cum Patre & Filio eius Iesu Christo. Et Paulus Ephe. 4. Unum corpus, unus Spiritus, sicut & vocati estis in una spe. Apud Cyprianum & Augustinum hic Articulus non habetur, neq; ab eis exponitur.

*Explica pondera vocabulorum in
 Articulo: Credo remissionem peccatorum.*

PRIMUM, testificatio est de fide, qua unusquisq; firmiter statuere debet, quòd sibi in hac
 G vita

vita credenti certò detur remissio peccatorum,
contra dubitationem Pontificiam.

DEINDE, cùm peccata nominantur plurali numero, confirmatio est dulcissimæ consolationis. Quòd omne peccatum remittatur, videlicet agenti pœnitentiam & fide amplectenti promissionem gratiæ, certò ratæ propter Filium Dei.

TERTIO, vox remittendi docet non tantùm donari culpam, sed etiam pœnam æternam. Nam remittere est liberare à culpa & pœna æterna: & hæc relatio præcipuè comprehenditur in vocabulo remissionis, videlicet solutio obligationis ad æternam mortem & damnationem, & debite pœnæ condonatio.

QUARTO, Quia Symboli recitatio fit quotidie, intelligatur remissio peccatorum de continua remissione, etiam postquam renati sumus, & sciant etiam renati semper in hac vita manere reliquias peccati, quarum remissio à Deo petenda est.

Differunt ne remissio peccatorum
& iustificatio?

Non differunt, Ideo iustificatio desinitur, quòd sit remissio peccatorum,
RECON

reconciliatio cum Deo, imputatio iustitiæ, & acceptatio ad vitam æternam.

Quomodo accipitur Remissio peccatorum seu iustificatio?

Homo in conuersione seu in veris doloribus accipit remissionem peccatorum propter Mediatorem Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, Deum & hominem *GRATIS*, sola fide, non propter propriam dignitatem, seu propter virtutes proprias, aut propria opera seu merita.

*Dic testimonium de hoc
Articulo.*

Acto. 10. Huic (Christo) omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum. Rom. 3. Iustificamur gratis gratia ipsius, per redemptionem, quæ facta est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorum rem in sanguine eius, per Fidem.

G 2

Quos

*Quomodo intelligenda est hæc Propositio:
Fide sumus iusti, aut: Fide acci-
pimus remissionem pecca-
torum?*

Propositio hæc: Fide sumus iusti: intelligitur correlatiuè, videlicet, per misericordiam sumus iusti propter Filium Dei. Ideò autem fit mentio fidei, Quia fide oportet accipi beneficium gratuitū. Usitatè sic dicitur: Non propter nostrum credere, sed propter eum, in quem credimus, iustificamur. Item: Vt annulus magni aestimatur propter gemmam, sic Fides iustificat, non quia qualitas est in nobis, sed quia Mediatorem apprehendit.

*Cur retinenda est particula exclusiua
Gratis? Item: Sola Fide
iustificamur?*

Quatuor sunt causæ, propter quas necesse est retineri exclusiuam.

PRIMA est, vt tribuatur honos debitus Filio Dei, quòd hæc sola hostia sit precium pro nobis, iuxta dictum: Hic est Agnus Dei, qui tollit peccata mundi,

See

SECUNDA est, ut conscientiaē habeant firmam consolationem, iuxta dictum Rom. 4. Ideò ex fide gratis, ut sit firma promissio.

TER TIA causa est, ut inuocatio fieri possit, quæ impeditur conspectu nostræ infirmitatis, nisi erigamur fiducia Mediatoris.

QVARTA est, ut conspiciatur discrimen Legis et Euangelij: Quia particula gratis, fide, & expressa mentio Mediatoris præcipuè discernunt Legem & Euangelium.

Quid est mortuorum resurrectio?

RESURRECTIO mortuorum *uniuersalis* est actio Dei externa, qua Deus pro sua immensa potentia, iuxta liberrimum decretum voluntatis suæ, omnium hominum corpora ab hac vicissitudine generationum & corruptionum vindicabit, & rursus cum animis copulabit, ut ad omnem æternitatem, aut pœnas scelerum unâ cum Diabolis persoluant, aut communicatione lucis, sapientiæ, iusticiæ, & vitæ diuinæ fruantur.

Cur expresse dicitur: Credo resurrectionem CARNIS?

Quia sicut corpus mortificatur propter peccatum, Anima non moritur: Sic corpora quidem resuscitabuntur, Animæ verò resurrectione non habent opus, cum maneat superstites, postquam discedunt ex corporibus: Ac in nouissimo die rursus copulabuntur cum resuscitatis corporibus,

Cyprianus scribit in aliquot Orientis Ecclesijs articulum de resurrectione $\delta\epsilon\iota\kappa\lambda\iota\upsilon\omega\varsigma$ fuisse pronunciatum: Credo $H\psi I\psi S$ carnis resurrectionem. Sicut & Paulus $\delta\epsilon\iota\kappa\lambda\iota\upsilon\omega\varsigma$ loquitur: Oportet corruptibile hoc induere incorruptibilitatem.

*Dic testimonium de hoc
Articulo.*

Nota sit pueris historia visionis Ezechielis capite 37. Et concio Pauli 1. Corinth. 15. & 1. Thes. 4 vbi sedes & præcipua confirmatio est huius articuli.

Quoz

Quotuplex est Resurrectio?

Iohan. 5. inquit Christus: Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei & procedent, qui bona fecerunt, ad resurrectionem vitæ: Qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

Hæc asseueratio Filij Dei discernit resurrectionem piorum à resurrectione damnatorum. Quia etsi immortalitas vtriusq; communis erit: tamen finis, ad quem vtriusq; resuscitabuntur, ingens discrimen facit. Nam vita æterna erit portus, in quo boni acquiescent. Supplicium æternum erit stipendium peccati regnantis, quod non tegitur vmbaculo Filij Dei.

Quid nominatur vita æterna?

VITA AETERNA vocatur status beatorum, post hanc vitam, in qua Deus illos in vniuersum liberatos à peccato, & morte coràm perfundet sua luce & læticia, & in tota æternitate omnia erit in omnibus.

G 4 Huis

Huic opponitur mors æterna, quæ est perpetua abiectio omnium damnatorum à Deo, & animæ ac corporis cruciatus nunquam finiendi.

Dic testimonium de hoc Articulo.

Iohan. 3. inquit Baptista: Qui credit in Filium, habet vitam æternam, Qui non obtemperat Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Iohan. 10. Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.

*Cur postremo loco recitatur hic
Articulus?*

Vt doceat, quis sit finis omnium bonorum, seu quod sit summum & ultimum bonum, quod præcipuè ab omnibus hominibus expetendum est. DEINDE, ut monstret finalem causam creationis, redemptionis, & sanctificationis nostræ. POSTREMO, ut confirmet nos de immortalitate, quæ discrimen facit inter homines & pecudes: & de fine ceu cessatione omnium miseriarum, quibus hæc mortalis vita est obnoxia. Non enim ad hanc vitam mortalem, ut
pecu-

pecudes, nec ad perpetuas miseras nati sumus, sed
 ut immortalitate & beatitudine æterna fruamur,
 cuius nemo erit particeps, nisi in hac vita accensa
 in eo fuerint initia vitæ æternæ.

*Quomodo in hac vita inchoatur
 in nobis vita æterna?*

VITA ÆTERNA inchoatur
 in nobis in hac vita, cum ex verbo pate-
 facto agnoscimus Deum, & acquiesci-
 mus in eius misericordia promissa pro-
 pter Filium, & cum corda sentiunt con-
 solationem Spiritus sancti, qua simul ac-
 cenditur lux, iusticia & lætitia, quæ est
 gustus vitæ æternæ.

DE ORATIONE
 DOMINICA, QUÆ
 EST TERTIVM CA-
 put Catecheseos Chri-
 stianæ.

Quid continet Oratio Dominica?

Continet optimam & perfectissi-
 mam formam precandi, præscriptam à

G 5

Filio

Filio Dei Domino nostro Iesu Christo,
 qua & breuitate admirabili, & ordine sa-
 pientissimo complexus est omnes res,
 quas à Deo petere debemus.

*Quod est discrimen vere inuocationis in
 Ecclesia, & aliarum impiarum
 inuocationum?*

Duæ sunt præcipuæ differentiæ.
 Altera de *ESSENTIA DEI*, Altera
 de *VOLUNTATE*. Primum enim
 Ethnici & alij impij negant hunc esse
 Deum, qui est æternus Pater, Filius, &
 Spiritus sanctus. Deinde ignorant pro-
 missiones & Mediatorem. Ecclesia verò
 alloquitur verum Deum patefactum il-
 lustribus testimonijs, & agnoscit eum
 sicut se patefecit. Scit etiam promissio-
 nes, & agnoscit Mediatorem, & scit
 Deum velle inuocari & exaudire fiducia
 Mediatoris: sicut ipse Dominus inquit:
 Quidquid petieritis Patrem in nomine
 meo, dabit vobis.

Quæ

Quae requiruntur ad inuocacionem?

In omni inuocatione necessaria est praecipue sex rerum consideratio.

I. Cogitandum est, *QVID & QVEM DEVM*, & ubi patefactum inuoces. *Iohan. 4. Nos adoramus quod scimus.*

II. Considerandum est preceptum de Inuocatione, vt *Psal. 50. Inuoca me in die tribulationis.*

III. Singuli cogitent, an vere sint conuersi ad Deum. Nam sine conuersione precatio non est efficax, *Iohan. 9. Peccatores Deus non exaudit.*

III. Cogitandae sunt promissiones de exauditione. *Matth. 17. Petite, & dabitur vobis. Luc. 11. Quanto magis Pater vester dabit Spiritum sanctum peccentibus?*

V. Excitanda est Fides, quae in promissionem intuens, certo statuatur nos exaudiri propter Mediatorem.

Sexta consideratio est rerum petendarum, ne Oratio inanis βατολογία sit,

Quod

*Quod est discrimen in petitione bonorum
corporalium & spiritualium?*

Cū petimus *BENEFICIA
SPIRITUALIA*, ut remissionem
peccatorum, reconciliationem, vitam
æternam, gubernationem animæ, fides
simpliciter, & sine ulla conditione expe-
ctet hæc bona: Quia Deus nominatim
promisit, se hæc daturum esse. Cū ve-
rò petimus *BENEFICIA CORPO-
RALIA*, ut victum, defensionem, libe-
rationem in morbo &c. In his fides cer-
tò statuat preces nostras placere Deo, &
exaudiri, sed cum inuocatione simul ad-
ferat voluntatem paratam ad obediens-
dum in afflictione, si Deo ita videatur,
Quia Deus vult Ecclesiam in hac vita
exereeri cruce et afflictionibus, & tamen
seruat eam mirabiliter. *Ideo sancti petunt à
Deo beneficia corporalia, cum conditione, ut Le-
prosus Matth. 8. Domine, si vis, potes me mun-
dare. David 2. Reg. 15. Si volet Dominus, re-
ducet me. Si dixerit, non places, presto sum. Nec
affert hæc conditio dubitationem: Quia vniuersa-
liter etiam in corporalium rerum petitione Deus
preces*

preces exaudit, & dat aut liberationem aut mitigationem, aut consolationem interiore.

REGVLAE tres de Inuocatione.

I. In petitione quarumcunq; rerum oportet præluere fidem, quæ accipit promissionem gratiæ;

II. Etiam amissis omnibus bonis corporalibus, & cum vita corporis certò amittenda est: Tamen retinenda est promissio gratiæ & vitæ æternæ,

III. Non est præscribendum Deo tempus aut modus liberationis.

*Cur Inuocatio sepe multumq;
est exercenda?*

Primum propter gloriam Dei. II. Propter nostram & Ecclesiæ salutem. III. Propter eruditionem & sapientiam spirituales augendam. IIII. Propter consolationem. V. Ut Diabolis hanc Gorgonem obijciamus. VI. Ut precatio sit confessio discernens Ecclesiam ab alijs Sectis.

RECITA FORMAM

Precaationis Dominice.

Pater

Pater noster, qui es in caelis.
 Sanctificetur nomen tuum: Ad-
 ueniat regnum tuum. Fiat uolun-
 tas tua, sicut in caelo, sic & in terra.
 Panem nostrum quotidianum da
 nobis hodie. Et remitte nobis
 debita nostra, sicut & nos remittis
 mus debitoribus nostris. Et ne
 nos inducas in tentationem. Sed
 libera nos a malo. Quia tuum est
 regnum, & potentia, & gloria, in
 secula seculorum, Amen.

Quis

*Quis est ordo seu dispositio Oratio-
nis Dominicae?*

Constat Oratio Dominica Exor-
dio, Narratione & Epilogo.

Quid continet Exordium?

Exordium discernit Deum à com-
mentitijs numinibus, qualia sunt idola
Epicuri & Stoicorum. Tribuit enim
Deo & voluntatem & facultatem nos
exaudiendi.

Quid continet Narratio?

Narratio petit à Deo *GRATIAS*,
vt Veteres loquuntur, *POSITIVAS*
& *PRIVATIVAS*, id est, donationem
donorum, & liberationem à malis.

Quae sunt Gratiae positivae?

Duplices sunt *POSITIVAE* gra-
tiae, aliae Spirituales, aliae Corporales.
SPIRITVALES sunt tres. I. Vera
agnitio Dei, id est, Sanctificatio nomi-
nis diuini. II. Consolatio & gubernatio
Spiritus sancti, quae vocatur regnum
Dei. III. Obedientia nostra congruens
cum voluntate Dei.

Gras

GRATIA POSITIVA CORPORALIS significatur appellatione panis quotidiani.

Quæ sunt Gratia privatiuæ?

PRIVATIVAE gratiæ sunt tres, I. Remissio peccatorum, II. Depulsio Tyrannidis, Diaboli & mundi, Imò & carnis nostræ, III. Liberatio, id est, mitigatio calamitatum in hac vita, & integra liberatio.

Quid continet Epilogus?

Epilogus recitat impulsivas & finales causas, propter quas petimus nos exaudiri. Impulsivæ causæ sunt, Quia tuum est regnum & potentia.

Finalis causa significatur appellatione Gloriæ Dei.

Tandem additur Epiphonema plenum fidei, *AMEN*, quod significat certò statuendum esse, nos propter Mediatorem exauditos esse.

Explica pondera verborum in exordio:

Pater noster, qui es in cælis.

Pater

PATER hoc loco est essentiae nomen, non tantum unius Personae. Nam omnis invocatio vera, quae fit ad Deum, semper intelligatur completi Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

DEINDE appellatio Patris monet nos de fide & de promissionibus.

POSTREMO admonet nos de magnitudine amoris Dei erga nos. Sicut enim Pater miseretur filiorum: sic Dominus miseretur timentium se, Psalm. 103.

NOSTER. Hoc pronomen rursus nos monet de fide, qua singuli statuerre debent, sibi quoque Deum esse Patrem.

Deinde eadem vox est commonefactio de fraterna dilectione: & quod precatio sit commune bonum Ecclesiae.

QUI ES IN COELIS. Haec particula est asseueratio de Omnipotentia Dei.

Necesse est enim statuere Deum non modo velle, sed etiam posse nos iuuare, neque vel negligere nos, vel esse alligatum ordini causarum secundarum.

H RE.

REGVLAE de interpretatione quatuor priorum petitionum?

I. Quatuor priores petitiones intelligendæ sunt relatiuè. Quia etsi nomen Dei per se sanctum est, & regnum ipsius, & voluntas perficitur etiam sine nostra precatione: Tamen nostrum est petere, ut nos quoq; simus sacerdotes celebrantes Deum, & ciues regni Dei, & ministri facientes grata Deo. Sic etsi bona corporalia etiam impijs suppeditantur, tamen petendum est, ut nos agnoscamus panem quotidianum Dei donum esse.

II. Singulis petitionibus addenda est Antithesis, qua petamus, non solum dari nobis bona spiritualia, sed etiam mala his opposita depelli ac remoueri, ut D. Lutherus dicere solebat: Non possum precari, quin simul oporteat imprecari.

EXPLICA VERBA PRIME Petitionis.

Sanctificetur nomen tuum.

NOMEN Dei significat noticiam & celebrationem Dei, SANCTIFICARE significat sacrosanctum habere, summa cum veneratione colere. Includit
autem

autem respectum ad doctrinam seu verbum Dei, quod docet, quomodo & agnoscere & coli Deus velit.

In pronomine *T V V M* singularis Emphasis est, Quia monet nos de gloria Dei anteferenda non solum nostræ gloriæ, sed omnibus etiam rebus humanis.

Quæ est sententia Primæ Petitionis?

Petimus veram Dei agnitionem iuxta verbum, quod ipse nobis tradidit iuxta Christi dictum: *Sanctifica eos Pater in veritate. Sermo tuus est veritas. Deinde petimus tolli prophanationem nominis Dei, hoc est, caliginem non agnoscentem Deum, contemptum Epicureum Dei, corruptelas doctrinæ, errores, idolatriam, blasphemias, sectas, scandala.*

EXPLICA VERBA SECUNDE Petitionis.

Adueniat regnum tuum.

REGNUM Dei in hac vita est iustitia, Pax, & gaudium in Spiritu sancto. Ro. 14. *ADVENIRE* est per continu-

H 2 OS

os progressus augeri : donec tandem in altera vita integra fiat consummatio.

Quae est sententia Secunda Petitionis ?

Petimus effectum verbi Dei, videlicet gubernationem & consolationem Spiritus sancti : & destructionem regni Satanæ. Denicq; consummationem Ecclesiæ in vniuersali resurrectione.

EXPLICA TERTIAM

Petitionem.

Fiat voluntas tua sicut in coelo, sic & in terra.

Vetus Latina lingua voluntatem intelligit actionem, seu ipsum velle : Ita hinc VOLUNTAS DEI significat ipsum velle Dei, seu hoc quod vult Deus.

Collatio addita : *SICUT IN COELO, SIC ET IN TERRA* : monet nos de exemplo sanctorum Angelorum, qui in coelo & seruiunt Deo magna cum læticia, & sunt Spiritus casti, humis

humiles, veraces, & conformes voluntati seu Legi diuinæ.

Quæ est sententia Tertiæ Petitionis?

Petimus vt Deus nos flectat ad obedientiam congruentem cum ipsius voluntate: in vocatione: in priuatis moribus, & in ærumnis: Deinde vt impediatur omnes actiones publicas & priuatas, repugnantes voluntati diuinæ.

Quomodo fit voluntas Dei?

Voluntas Dei primùm fit in singulis vocationibus, quando fideliter administrantur mandata officia, iuxta dictum Pauli: Hoc requiritur in ministro, vt sit fidelis. Deinde fit in vita priuata, cum vnusquisq; suos mores regit piè erga Deum, castè erga seipsum, iustè erga alios. Sicut Paulus inquit ad Titum 2. Ambulemus in hoc seculo piè, iustè, & castè. Postremò fit in ærumnis, quando iuxta Petri dictum, humiliamus nos sub potenti manu Dei, vt nos exaltet tempore oportuno.

EXPLICA QVARTAM
Petitionem.

H 3

Pa

Panem nostrum quotidianum
da nobis hodie.

Appellatio *PANIS* significat quidquid ad huius corporalis vitæ sustentationem pertinet. *Enumeratio repetatur ex Catechismo Reuerendi Doctoris Lutheri. Ideo autem Panem nominamus, ut significetur mediocritas inter nimiam opulentiam, & extremam inopiam.*

NOSTRUM dicimus, ut moneamur de εὐταρκεία, id est, ut contenti simus eo, quod nobis datur, non inhiemus alienis. *Quia Deus dissimiliter distribuit bona corporalia. Neq̄, eadem dat omnibus, neq̄, eodem modo.*

Alterum Epitheton *QUOTIDIANVS*, ἐπιδῆσιον, significat continuum aliquid, quo per dies singulos indigemus, quamdiu hic viuimus, ab ἐπιδῆσιον, quod significat diem crastinam seu postridianam.

Voce *HODIE* monemur de breuitate vitæ humanæ, & de Fide acquiescente in præsentibus bonis, & vetante curam prophanam & Ethnicam de futuris incertis. Quæ

*Qua est ergo sententia Quarta
Petitionis ?*

Petimus victum, valetudinem, successum in laboribus, felicem gubernationem, pacem, foecunditatem terræ, felicitatem coniugij & liberorū, & quaecunq; sunt vite & vocationis nostræ adminicula. Deinde deprecamur ingratitude non agnoscentem hæc dona Dei, aut abutentem ijs: auariciam, curam prophanam, Tentationes & laqueos Diaboli, in quos incidunt, qui volunt ditescere. Item vt depellantur à nobis fames, pestis, bella, morbi, noxiæ tempestates, infelicitas politica & Oeconomix.

EXPLICA QUINTAM

Petitionem.

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

DEBITA sunt peccata, quibus Deum offendimus, et iram æternam mereamur. *Quia vt debita ciuilitate obligant ad solutionem: Ita semper reatus coniunctus est cum peccato, nisi fiat remissio.*

H 4

Pro-

Pronomen *NOSTRA* est vox perpetuæ confessionis omnium sanctorum agnoscentium se pollutos esse vitijs & peccatis multiplicibus.

Clausula addita: *SICUT ET NOS REMITTIMVS*, monet nos de dilectione proximi, quæ tegit aliorum infirmitates, & multas iniurias condonat publicæ tranquillitati, Ecclesiæ & Reipublicæ.

Quæ est sententia Quinta Petitionis?

Fatemur omnes nos esse reos & pollutos, & petimus remissionem peccatorum gratis promissam propter Filium Dei, & monemus nos ipsos de nostra pœnitentia, & de mutua condonatione offensionum erga alios.

Est ne nostra remissio causa remissionis diuinæ?

Si remissio non esset gratuita, non posset dici remissio, sed potius compensatio. Et si cogitandum esset propter nostram condonationem dari remissionem,

onem, fieret incerta reconciliatio. Quanquam enim conuersi repugnant odijs, tamen aliqua semper cicatrix seu imbecillitas in nobis manet.

EXPLICA SEXTAM

Petitionem.

Ne nos inducas in tentationem.

TENTATIO significat sollicitationem aut impulsione[m] carnis, mundi & Diaboli, ad res quas Deus odit, & quæ nobis perniciem æternam afferunt.

In verbo, *INDUCAS*, phrasis Hebræa est, significans promissionem, Ne inducas, id est, ne sinas nos induci: Potest etiam intelligi secundum regulam: Verba Hebræorum intelligenda sunt, cum effectu. Non inducas in tentationem, id est, ne ita sinas induci, ut opprimamur tentatione.

Quæ est igitur sententia huius Petitionis?

Precamur, ut Deus non sinat nos euerti opinionibus & affectibus corruptæ naturæ, aut Diaboli insidijs, aut mi-

H 5

nīs

nis atq; illecebris mundi: Sed det nobis victoriam aduersus carnem, Diabolum & mundum, per Dominum nostrum Iesum Christum.

EXPLICA SEPTIMAM
Petitionem.

Sed libera nos à malo.

MALVM intelligatur de malo poenæ, id est, de calamitatibus priuatis et publicis, præsentibus & æternis.

LIBERATIO significat & mitigationem, & filialem liberationem,

Quæ est igitur sententia?

Petimus, vt Deus corripiat nos in iudicio, & non in furore, ne ad nihilum redigamur, vt ærumnis det leuationem, ostendat testimonia suæ præsentia in depellendis periculis, & concedat nobis liberationem in bona hora, seu migrationem ex hac valle lachrymarum in æterna tabernacula.

Explica verba Epilogi: Quia tuum est regnum, tua potentia, tua gloria.

Men=

MENTIO REGNI alludit ad officium regis, qui debet tueri, & fouere subditos.

POTENTIA opponitur infirmitati nostræ, & indigentia, et Deum ad commiserationem exuscitat.

GLORIA significat causam finalem, videlicet quia & nos confessione nostra eam celebraturi sumus, & quia Diaboli & hostes Dei blasphemi refutantur cum Deus adest & opitulatur Ecclesiae.

Quæ est sententia Epilogi?

Confirmatio est *παρηγορητικὴ* mouens atq; impellens Deum ut nos exaudiat, sumptis argumentis ab honesto, à facili, & à causa finali. Tu vis nobis dona dare, Quia rex noster es, Nos populus tuus, Nos infirmi & miseri, Tu potens es.

Gloria nominis tui agitur, ne quando dicant inter Gentes, vbi nunc est Deus ipsorum? Nos vicissim gratias tibi agemus, & annuntiabimus laudem tuam in seculum seculi.

Cur

Cur additur AMEN?

AMEN Hebræa vox est, significans certitudinem alicuius rei. Opponitur autem hoc Epiphonema dubitationi, quæ disputat an nostri gemitus exaudiantur. Estq; velut obsignatio precum, qua orans testatur se certa fide & spe pendere à Deo, & sine dubitatione expectare bona salutaria, iuxta promissionem, iuramento Christi confirmatam: *Amen, Amen, Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

DE POENITENTIA ET ABSOLV.

TIONE, QUAE EST

*Pars Quarta Christianæ
Catecheseos.*

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA significat totam conuersionem ad Deum, quæ est expauescere & dolere agnitione iræ Dei aduersus peccata nostra, & rursus erigi fide accipiente remissionem peccatorum
fiduz

fiducia Filij Dei, & in hac fide inchoare
nouam obedientiam.

Quae sunt partes Pœnitentiae?

Tres. **CONTRITIO, FIDES,
NOVA OBEDIENTIA.**

Quid est Contritio?

Est verè expauescere agnitione iræ
Dei aduersus peccata nostra, & dolere
quòd Deum offendimus.

Quid est Fides?

FIDES est assentiri omni verbo
Dei nobis tradito, & in hoc, promissioni
gratiæ: & est fiducia promissæ misericor-
diæ, qua cor propter Mediatorem & per
eum, liberatur ex doloribus inferorum,
& accedit ad Deum, & inuocat eum cla-
mans Abba Pater, & hac vera consolati-
one acquiescit in Deo per Filium, dato
Spiritu sancto.

Quid est noua Obedientia?

NOVA OBEDIENTIA pro-
prijsimè

pr̄issimè est iuxta Pauli definitionem
Militare bonam militiam, retinere fidem
& bonam conscientiam.

*Est ne prædicatio pœnitentiæ sumenda
ex Lege vel ex Euangelio?*

PŒNITENTIA ex Lege tantùm est
dimidium pœnitentiæ, inquit Lutherus. Quia sine
Euangelij declaratione, nec vera, nec integra est
pœnitentia, quæ tantùm ex Lege prædicatur.

EVANGELIUM verò rectè dicitur præ-
dicatio pœnitentiæ, videlicet servata partium di-
stinctione & cuiusq; partis proprietate.

*Quid igitur de singulis partibus Pœni-
tentiæ docet Lex, quid Evan-
gelium?*

In Lege proponitur accusatio omnium
peccatorum, videlicet, quæ sunt violationes man-
datorum Legis. Inde igitur ordiendæ sunt Con-
ciones pœnitentiæ. Sed dolores, qui oriuntur ex
Lege, tantùm servilem timorem efficiunt. Quare
ut Contritio sit salutaris, & excitetur filialis ti-
mor, Legis concionem, quæ simpliciter est vox con-
demnationis & maledictionis, temperari necesse
est ex Euangelio, quod proponit spem veniæ pec-
cato-

catoribus, & monstrat ideo Deum concludere omnes sub peccatum, ut omnium misereatur.

De fide Lex nihil dicere potest, ante reuelationem Euangelij, sed hæc pars pœnitentiæ tota est ex Euangelio. Quia Lex de Mediatore, qua fides tantum nititur, sine Euangelio nihil docet. Ideo etiam Lex peccatum illud summum, maximum, ultimum, & nulla satisfactione piandum in tota æternitate, videlicet ignorationem Filij, incredulitatem, contemptum Filij, & desperationem, non arguit, sed hoc peccatum ex solo Euangelio patet & arguitur.

Postremo, Lex perpetua norma est nouæ obedientiæ, etiam in renatis, ostendens, quæ opera sint facienda: Sed in Euangelio tantum monstratur, quomodo fieri bona opera possint in tanta infirmitate naturæ nostræ, in tantis Diaboli insidijs, & in tanta periculorum mole, quæ vitæ & vocationis nostræ cursum impediunt. Deinde quomodo studium inchoatæ obedientiæ placeat Deo, & quomodo inchoatæ virtutes fiant cultus Dei: Cùm & in sanctis semper maneant reliquiæ peccati, & virtutes omnes in hac vita sint imperfectæ & languidæ, nec satisfaciant legi postulanti integram conformitatem cum Deo.

Quid differunt timor seruilis &
Filiælis?

Ti.

TIMOR DEI SERVILIS est fuga, & fremitus aduersus Deum sine fide, Talis est contritio in Cain, Saul, Iuda.

TIMOR DEI FILIALIS est verus pavor & dolor animi consternati sensu iræ DEI & metu pœnarum, ad quem accedit Fides, quæ inter pauores erigit & consolatur corda, & accedit ad Deum, petit & accipit remissionem. Talis est contritio Petri & omnium Sanctorum in tota vita, & hæc fit opus Deo placens & cultus Dei: iuxta dictum: Sacrificium est Deo Spiritus contritus.

Quid est cultus Dei?

CULTVS DEI est opus mandatum à Deo, factum in Fide, id est, vera agnitione & fiducia Mediatoris, quod refertur ad hunc finem, vt Deo tribuatur honos, id est, vt testemur hunc verè esse Deum, quem sic colimus, & eum sic velle coli.

Quid

Quid docent Papista de Pœnitentia?

Partes pœnitentiæ constituunt. Contritionem cordis, Confessionem oris, Satisfactionem operis. Omittunt igitur fidem, quæ est præcipua pars veræ pœnitentiæ, & illis ipsis partibus, quas recensent, addunt horribiles errores, ut explicatur alibi copiosius.

Recita breuiter præcipuos errores, quos habent Pontificij de pœnitentia: Cùm ij primam occasionem dederint emendationi doctrine Euangelij, quæ est facta per ministerium Reuerendi viri D. Lutheri.

De contritione duos grauissimos errores habuerunt, Oportere contritionem sufficientem esse, Et hanc mereri gratiam, seu remissionem peccatorum.

De Confessione docuerunt, enumerationem singulorum delictorum, ac præsertim arcanorum, faciendam esse administrantibus Sacramenta, & tria horribilia mendacia addiderunt. I. Quòd enumeratio mereatur Remissionem propter ruborem & verecundiam. II. Quòd recitatio sit necessaria, ut possit indici satisfactio. III. Quòd

I remissio

remissio pendeat ex conditione enumerationis, quam dixerunt diuinitus præceptam esse.

De satisfactionibus horrendum chaoserrarum fuit. Affirmarunt culpam remitti propter contritionem, & confessionem sufficientem, sed poenam æternam mutari in poenas temporales, & harum partem remitti potestate clauium, partem redimendam esse satisfactionibus.

Quos gradus constituerunt satisfactionum?

Quinq; gradus. I. Erant opera indebita, seu non mandata lege Dei, vt peregrinationes, rosaria, ieiunia certorum dierum &c. II. Cooptatio in fraternitates, qua participes fiebant meritorum, quibus abundarent Monachi. Inde multi Imperatores in veste Franciscana sepeliri se voluerunt. III. Indulgentiæ, quas distribuebat certo precio Pontifex Romanus, & eas affirmabat esse applicationes meritorum, quibus Sancti mortui prodesse alijs. IIII. Ignis purgatorius, quem tamen dicebant non esse æternum. V. Vigiliæ & Missæ funebres, quibus animæ redimerentur ex purgatorio.

Cur retinetur in nostris Ecclesijs ritus privatae Confessionis?

Non

Non volunt Ecclesiæ nostræ stabiliz-
 re errores Papistarum de Confessione:
 Sed retinent Confessionem, in qua fit
 professio in genere, quòd agnoscamus
 nos esse peccatores, propter petitionem
 priuatæ absolutionis, & vt in illo mutuo
 colloquio rudiores erudiantur, & explo-
 retur, an intelligant doctrinam Ecclesiæ
 propriam.

Quid est Absolutio priuata?

ABSOLVTIO PRIVATA
 est annunciatio & applicatio Remissio-
 nis

nis peccatorum, quæ fit nomine & auctoritate Christi per vocem hominis in ministerio. Et hæc absolutio est testimonium, quod vox Euangelij & multis & singulis, qui ad Deum conuertuntur, & consolationem petunt, annunciet remissionem peccatorum, iuxta dictum: Quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis, Iohan. 20.

*Est ne enumeratio delictorum omnium
aut aliquorum apud ministros
Ecclesie necessaria?*

Nulla enumeratio delictorum necessaria est, Primum, quia nusquam extat præceptum diuinum de enumeratione singulorum. Deinde, quia enumeratio omnium est impossibilis, sicut scriptum est: Delicta quis intelligit? Fit autem absolutio priuata ratione ministerij, non ratione iurisdictionis. Ideo cognitio delictorum arcanorum non est necessaria ministro Euangelij. Sed alia est absolutio in criminibus, quæ distinguenda est à priuata absoluteione, ut alibi copiosius dicitur.

Est ne distincta remissio culpæ à remissione pænæ eterne?

Non est distincta, sed remissio culpæ
prorsus

prorsus eadem est, quæ est remissio pœ-
næ æternæ, Iuxta dictum Esa. 45. Ego quoti-
die deleo iniquitates tuas coram me, & peccato-
rum tuorum non recordabor amplius. Et Esa. 1.
Si peccata vestra fuerint vt coccinum & vt ver-
miculus &c.

*Est ne distincta remissio culpæ à remissio-
ne pœnæ temporalis in hac vita?*

Est distincta. Vt Adam David, ac-
cipiunt remissionem culpæ, & tamen si-
mul subiiciuntur pœnis in hac vita: Sed
hæ pœnæ nequaquam sunt compensa-
tiones aut merita pro pœna æterna, vt
finxerunt Monachi, sed habent prorsus
alias causas, quas omnes homines scire
necesse est, propter doctrinam & conso-
lationem.

*Cur igitur Ecclesia, & hi etiam, qui sunt
conuersi ad Deum, exercentur ca-
lamitatibus, seu quæ sunt cau-
sæ calamitatum in
Ecclesia?*

Prima causa est peccatum hærens in
natura, quod cum contemnat mundus, Deus

in Ecclesia vult conspici iram suam, ut agnoscamus peccata, & nos subiiciamus iudicio ipsius.

Secunda causa est **ODIUM DIABOLI**, qui rabiosius scuit in Ecclesiam, quam in alios.

Tertia causa est, ut in **CRUCE EXERCENTVR** & crescant poenitentia, fides, inuocatio, & tota nouitas, iuxta dictum: *Bonum est mihi Domine, quod humiliasti me.*

Quarta, quia plurima sunt in Ecclesia etiam **ACTUALIA DELICTA** atrocita, quae Deus punit propter suam iusticiam, & propter exemplum, & ut multos ad poenitentiam reuocet.

Quinta, ut afflictiones sanctorum sint **TESTIMONIUM DE SECVTVO IVDICIO.**

Sexta, ut afflictiones sint **TESTIMONIUM DE DOCTRINA**, quod pij verè sic sentiant, nec sui commodi causa circumferant fictam doctrinam.

Septima, ut fiamus **CONFORMES IMAGINIS CHRISTI.**

Octas

Octava, ut liberationes in calamitatibus sint *TESTIMONIA DE PRÆSENTIA DEI* in Ecclesia.

Quomodo discernuntur gradus afflictionum in Ecclesia?

Genera sunt quatuor:

- 1 Ἰμωσία, ut exilium Davidis.
- 2 δοκιμασία, ut carcer Ioseph.
- 3 μαρτύρια, ut mors Baptistæ, Pauli &c.
- 4 λύτηρ, solius Christi obedientia est.

Qui sunt fontes consolationum in cruce & calamitatibus?

Decem sunt loci.

I. NECESSITAS, id est, Mandatum Dei, quod præcipit patientiam. **II. DIGNITAS VIRTUTIS**, id est, fidei & spei, quæ non est abijcienda propter ærumnas. **III. BONA CONSCIENTIA**, cum non attraximus nobis nostra culpa calamitates. **IV. REMISSIO PECCATORUM**. **V. Promissio PRÆSENTIÆ DEI & auxiliij diuini in ærumnis**. **VI. SPES VLTIMÆ LIBERATIONIS & æternæ salutis**, **VII. EXEMPLA Filij Dei, & præci-**

puorum luminum Ecclesie. VIII. CAUSAE
 FINALES, quia affligimur, non ut perea-
 mus, sed ut crescat in nobis lux & nouitas spiri-
 tualis. IX. COLLATIO EVENTVVM,
 cum coram Deo agnoscimus nos iuste puniri, &
 meritos esse atrociores poenas, & tamen mitigari
 poenas propter Mediatorem, & ne tota Ecclesia
 funditus deleatur. X. DESIDERIVM CLA-
 RI CONSPECTVS DEI & liberatio-
 nis à toto peccato.

*An non mitigantur calamitates his, qui
 verè ad Deum conuertuntur?*

Quòd conuersis ad Deum aut libera-
 tio aut mitigatio poenarum temporali-
 um diuinitus contingat, ostendit exem-
 plum Niniuitarum, & dictum Christi:
 Nisi poenitentiam egeritis, omnes simili-
 ter peribitis. Mitigantur autem poenae tempo-
 rales praecipue propter Filium Dei, qui est um-
 braculum Ecclesie. Postea verum est, & in con-
 uersis studium bene operandi habere
 sua praemia, etiam in
 hac vita.

DE

DE SACRAMENTIS, QVAE EST
 QUINTA ET POSTREMA
 pars Catecheseos Chri-
 stianae.

*Quid nominatur Sacramentum
 in Ecclesia?*

SACRAMENTVM in nouo Testamento, vt Ecclesia loquitur, est ritus diuinitus institutus, additus promissioni in Euangelio traditæ, vt sit testimonium & pignus exhibitæ et applicatæ promissionis gratiæ.

Cur Sacramenta instituta sunt?

Duo sunt fines potiores, propter quos ritus externi additi sunt promulgationi promissionis. PRIMVS est, vt sint signa voluntatis Dei erga nos, videlicet, quæ commonefaciant nos de promissione, et applicent, id est, testificentur, quòd promissio ad nos pertineat. Alter finis est, vt sint signa confessionis, & distin-

stinguant Ecclesiam à cæteris Gentibus,
Ad hos fines accedunt postea alij fines subordina-
ti, de quibus alibi prolixius dicitur.

*Quot sunt sacramenta noui Te-
stamenti?*

Augustinus duo tantùm recenset,
videlicet *BAPTISMVM & COE-
NAM DOMINI*, Papistæ septem nume-
rarunt, sine euidenti ratione & sine testimonio
scripturæ sacræ: Videlicet, Baptismum, Coenam
Domini, Pœnitentiam, Confirmationem, Ordina-
tionem, Vnctionem, Matrimonium.

*Quid differunt Sacramentum &
Sacrificium?*

SACRAMENTA sunt ritus sacri,
per quos Deus nobis exhibet, & appli-
cat suas promissiones in Euangelio tradi-
tas. Sacrificia verò sunt opera, quæ nos
Deo reddimus, vt eũ honore afficiamus.

Quot sunt species Sacrificiorum?

Duæ sunt species: Propiciatorium
& Eucharisticum. *PROPICIATO-
RIVM*

RIVM seu ἰλαστικὸν, est tota obedientia Christi, quæ sola meretur remissionem peccatorum hominibus.

Aliorum sanctorum bona opera omnia facta in fide, sunt EVCHARISTICA, & non merentur remissionem peccatorum. Et huc pertinent etiam Typica, qualia erant in veteri Testamento. Quia facienti in fide erant exercitia confessionis & gratiarum actionis.

DE BAPTISMO.

Quid est Baptismus?

BAPTIS

BAPTISMVS est instituta à Filio Dei mersio in aquam cum pronuntiatione verborum: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, testificans eum, qui cum hac pronuntiatione verborum mergitur, reconciliari cum Deo propter Christum, & sanctificari Spiritu sancto ad vitam æternam, & obligari ad agnitionem & celebrationem huius veri Dei.

Vbi extat mandatum de Baptismo?

Matthæi ultimo: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Vbi traditur promissio de Baptismo?

Marci ultimo: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, Qui non crediderit, condemnabitur.

*Quis debet esse vsus Baptismi
in tota vita?*

PRINCIPALIS vsus huius mersionis est, In omni vera conuersione ad Deum
& in,

Et in tota vita testificatio, qua confirmatur ille, qui sic immersus est, se recipi in gratiam à vero Deo, qui est æternus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & recipi se propter Filium, & sanctificari Spiritu sancto.

DEINDE accedunt & fines alij. Quòd baptizatus recipitur ab Ecclesia, tanquam eius membrum. Testatur suam confessionem, discernit se ab omnibus alijs Sectis. Admonetur per omnem vitam hoc ritu, se ablutum sanguine Filij Dei, & Spiritu sancto, obligatum esse ad vitæ novitatem, mergi in afflictiones, & certò se ex illis emerfurum esse.

Sunt ne infantes baptizandi?

Sunt baptizandi:

Quia omnes saluandos oportet inseri Ecclesiæ:

Ad infantes pertinet promissio gratiæ & salutis æternæ.

Sunt igitur infantes baptizandi & inserendi Ecclesiæ.

Minor manifesta est ex his dictis: Sinite paruulos ad me venire, nec prohibete illos, Talium enim (scilicet, qui ad
me

me veniunt, seu, qui mihi offeruntur) est regnum coelorum, Marc. 10. Item, Non est voluntas Patris, vt pereat vnus de paruulis istis, qui credunt in me, Matth. 18.

D E C O E N A D O M I N I.

Quae sunt precipuae appellationes publici ritus Coena Domini?

Prima appellatio est *COENA DOMINI*, 1. Corinth. 11.

Altera appellatio est *SYNAXIS*, à conuentu seu congregatione publica.

Tertia est *EVCHARISTIA*, à gratiarum actione. Quia certissimum est in hoc ritu Deo & Domino nostro Iesu Christo gratias agendas esse.

Quarta appellatio est *λειτουργία*, quæ significat simpliciter administrationem publici muneris.

Quinta à distributione Eleemosynarum Coena Domini nominatur *ἀγάπη*. Quia olim simul afferebantur ad Cœnam Domini panes & aliæ res distribuendæ pauperibus.

Pos

Postremò, Romani vsi sunt nomine *MISSAE*, quòd an ab Hebræis sumptum sit, an verò Latinam originem habeat, non certò scitur. *Vsitatum est autem hac appellatione complecti non solùm Cœnam Domini, sed totum hoc, quod in publico congressu agitur, cantilenas, concionem, distributionem Cœnæ, inuocationem, & gratiarum actionem. Papi- stæ ad idolatricas oblationes & sacrificia pro viuis & mortuis detorquent vocabulum.*

Quid est Cœna Domini?

Est communicatio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, sicut
in

in verbis Euangelij instituta est, in qua sumptione Filius Dei verè et substantialiter adest, & testatur se applicare credentibus sua beneficia. Testatur etiam se ideo assumpsisse humanam naturam, vt nos sibi fide insertos membra sua faciat. Deniq; testatur se velle in credentibus esse, & eos docere, viuificare ac regere.

Vbi extat institutio Cæne Domini?

Historia institutionis recitatur Matt. 26, Marc, 14, Lucæ 22, & 1. Corinth. 11.

RECITA VERBA SEV HISTORIAM institutionis.

Dominus noster Iesus Christus in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, & cum gratias egisset, fregit, ac dedit discipulis suis, dicens: Accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur, Hoc facite ad mei commemorationem.

Simis

Similiter & Calicem accepit,
postquam cœnauit, & cum gratias
egisset, dedit illis, dicens: Bibite ex
hoc omnes: Hic Calix nouum Te-
stamentum est in meo sanguine,
qui pro uobis effunditur in remis-
sionem peccatorum, Hoc facite,
quotiescunque biberitis, in mei
commemorationem.

*Qui sunt fines, ad quos referendus est
usus Cœnæ Domini?*

Primus & principalis finis est **C O N-
FIRMATIO FIDEI**, Nam hæc sumptio
est pignus, quo Filius Dei testatur, se nobis cre-
dentibus applicare beneficia, quæ morte sua me-
ruit: ut hoc pignore cōfirmati, credamus verè nos
esse & fieri membra Filij Dei, & ablutos esse san-
guine Filij, & ipsum uelle in nobis efficacem esse,
& nostram miseram massam insertam sibi uelle
seruare & uiuificare.

*Ad hunc finem accedunt alij fines huius actio-
nis: Est igitur secundus finis **G R A T I A-
R V M A C T I O**, Quia beneficij recordatio*
K simul

simul accēdere gratitudinem debet. Fiat igitur in usu Cœnæ gratiarum actio pro Filij missione, pro assumptione humanæ naturæ, pro ipsius passione, pro redemptione, pro donatione Euāgelij, pro viuificatione, quæ fit per ipsum & Spiritum sanctum, pro restitutione vitæ æternæ, pro collectione Ecclesiæ, denique pro omnibus beneficijs,

Tertius finis est, vt sit *NERVVS PUBLICÆ CONGREGATIONIS*, in qua vult Deus sonare & conseruari vocem ministerij Euangelici, Et ideo Paulus inquit: Quotiescunq; hoc feceritis, mortem Domini annunciabitis, donec veniet.

Quartus finis est, vt in publico congressu sit *TESTIMONIUM CONFESSIONIS*, sicut Paulus inquit: Non potestis simul calicem Domini bibere, et calicem Demoniõrum.

Quintus finis est, vt sit *SYMBOLVM MUTVÆ DILECTIONIS*, iuxta dictum: *Vnus panis, vnum corpus multi sumus*.

Qui vtuntur dignè Cœna Domini?

DIGNE accedunt, qui seipso probant, hoc est, qui rectè instituti in doctrina
na cœnæ

na cœlesti, seriò agunt pœnitentiam, id est, dolent se peccasse, & verè expauescunt cogitatione iræ Dei aduersus peccata, et ideo accedunt, ut hoc pignore & testimonio admoniti fidem accendant & confirment, ut credant se recipi, sibi ignosci & remitti peccatum propter Christum crucifixum & resuscitatum, & habent serium propositum obediendi Deo, & corrigendi vitam & mores.

Qui sumunt indignè, ac propterea iudicio diuino condemnantur?

INDIGNE sumunt, qui accedunt sine pœnitentia, id est, non afferunt timorem Dei, & fidem, & perseuerant in delictis contra conscientiam.

Quibus modis prophanata est Cœna sacra apud Pontificios?

Sex sunt præcipuæ & valdè horribiles prophanationes Cœnæ Domini apud Papistas. Prima est error de **TRANS-
SUBSTANTIATIONE**. Quia fingunt conuersionem substantiæ panis in corpus Christi, manentibus tantùm panis accidentibus.

Secunda est **CIRCUMGESTATIO** panis consecrati. Quia descendentes ab

Usu diuinitus instituto, panem inclusum arcule circumferunt, non aliter quam olim Persæ in publicis congressibus Orimasda seu sacrum ignem circumgestare solebant.

Tertia est *ADORATIO* panis. Tribuunt enim pani siue in sublime elato, siue incluso certis receptaculis inuocationem, quæ est cultus soli Deo debitus.

Quarto fingunt Missam esse *SACRIFICIUM*, non *εὐχαριστιᾶν* tantum, sed *ἱλαστικῶν*, in quo fiat noua oblatio Filij Dei, pro uiuis & mortuis, & totam Missam ad questum transferunt.

Quinta corruptela est opinio prophana & impia de *OPERE OPERATO* sine fide, etiam sine bono motu uolentis.

Sexta prophanatio est *SACRILEGIUM*, quod Laicis alteram partem Coenæ eripiunt.

PRAETER PONTIFICIOS prophanant Sacramentum Coenæ Domini, etiam hi, qui non discernunt hanc Coenam à cibo prophano, & negant summptionem huius panis & uini esse communicationem corporis & sanguinis

nis

nis Christi, ac ponunt nuda signa, seu Symbola vacua, & Sacramenta dicunt esse notas externæ promissionis.

Harum prophanationum refutationes cum longiores sint, quam ut breui oratione comprehendi possint, & aliqua sit habenda ratio etiam ingeniorum puerilium, quæ propter ætatis & iudicij infirmitatem nimis longas disputationes assequi nondum possunt: Eas nunc consultò omittimus, & adultiores hortamur, ut & horum Capitum, quæ hætenus recitauimus, & aliorum, quæ in hac Catechesi puerili complecti non potuimus, vberiorrem explicationem assumant ex libello Examinis Theologici, & cæteris libris Corporis Doctrinæ harum Ecclesiarum, quod sine omni dubitatione statuimus esse consensum piæ & Orthodoxæ Ecclesiæ, congruentem cum scriptis Propheticis & Apostolicis, & cum Symbolis Catholicis.

QVAE EST CAUSA CERTITUDINIS doctrine Christianæ?

Summa ac præcipua causa certitudinis est *PATEFACTIO* diuina, comprehensa in scriptis Prophetarum & Apostolorum.

K 3 *Quæ*

Qui sunt gradus testimoniorum, quos recitavit vetustas, ad confirmandam certitudinem doctrinae Christianae contra Ethnicos?

Vetustas bono consilio collegit septem gradus testimoniorum.

Primus gradus continet *MIRACULA & VATICINIA*, Quia sola Ecclesia habet facta inusitata extra naturae ordinem, quae nulla creatura imitari potest. Et habet praedictiones, non solum de Messia, sed etiam de vniuersalibus mutationibus generis humani, de serie Monarchiarum, quibus euentus certissime respondit.

Secundus gradus est *ANTIQUITAS DOCTRINAE*: Quia nec leges antiquiores, quam Mosaicae extant, nec historia ulla recitat initia mundi, & continuam seriem annorum, praeter narrationes Biblicas.

Tertius gradus est *COLLATIO DOCTRINARVM*. Ethnici, Mahometistae, Blasphemi, Iudaei, & aliae Sectae, tantum retinent particulam Legis de quibusdam externis & ciuilibus officijs, & addunt cultus idolorum, aliae alios. Profus autem ignorant Filium Dei, & promissionem gratiae traditam in Evangelio

gelio. At sola Ecclesia retinet integram & incorruptam doctrinam Legis & Euangelij, & noticiam Filij Dei, Domini nostri Iesu Christi, crucifixi & resuscitati pro nobis. Sola etiam doctrina Ecclesiae monstrat causas & remedia peccati & mortis, & consolationes firmas tradit opponendas omnibus calamitatibus.

Quartus gradus est *EXPERIENTIA SPIRITUALIS*. Nam pij, qui reguntur verbo Dei, experiuntur consolationem Spiritus sancti, agnoscunt suas preces exaudiri, et confirmantur multis testimonijs praesentiae Dei. Hoc domesticum testimonium sumptum ab uniuscuiusq; pij experientia nequaquam leue ducendum est.

Quintus gradus est *FORTITUDO MARTYRVM* in supplicijs, Quia cum fuerint homines sani, certè non propter fabulas inanes subierunt acerbissimos cruciatus corporum.

Sextus gradus est ipsa *ECCLÉSIAE STABILITAS*, & perpetua doctrinae propagatio, & continua series Doctorum, qui fuerunt testes & propagatores huius doctrinae.

Septis

Septimus gradus complectitur *P O E-
NAS HOSTIVM* Ecclesiae, id est, hæ-
reticorum & Tyrannorum, qui omni-
bus ætatibus nouo exemplo iræ Dei
horribiliter deleti sunt.

*Hos gradus testimoniorum utile est omni-
bus, etiam pueris, notos esse, vt certò singuli sta-
tuamus, hanc solam esse veram de Deo doctri-
nam, quæ est comprehensa monumentis Propheti-
cis & Apostolicis: quàm vt conseruet inter nos
Filius Dei, & corda nostra ad veram agnitionem
& celebrationem sui ipsius exuscitet, toto pe-
ctore & ardentibus votis ac gemitibus precamur.*

Μόνον τῶν Θεῶν δόξα.

VVITEBERGÆ
EXCVDEBAT IOHAN-
nes Schwertel.

1 5 7 1.

Fg 3339

ULB Halle 3
003 749 525

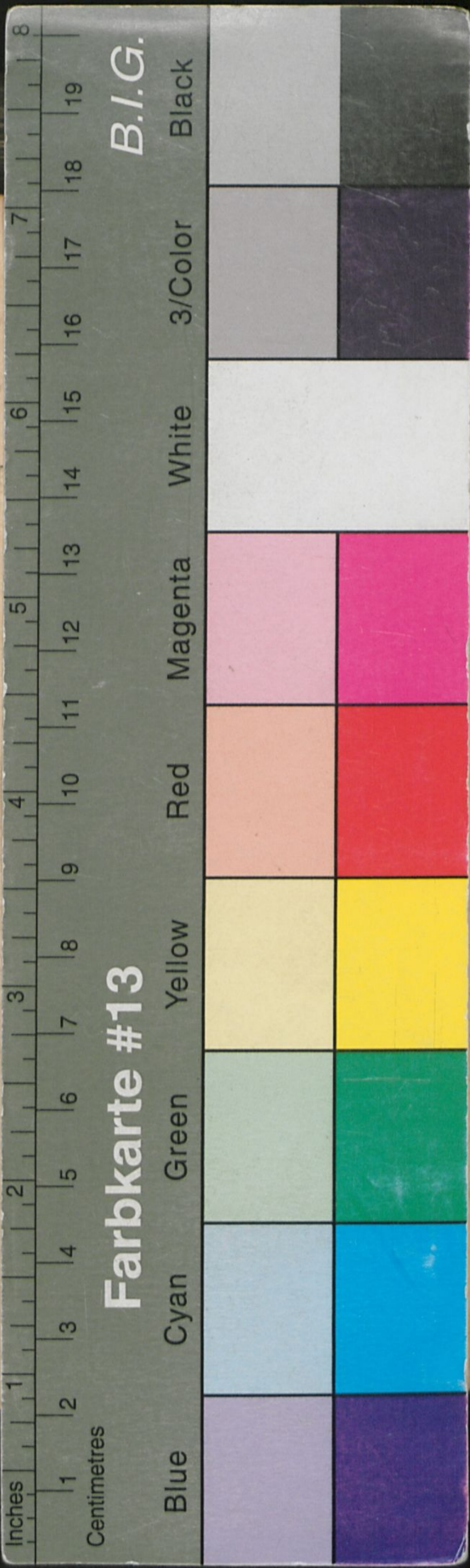

f

Sb.

m.c.

CATECHESIS
CONTINENS EX-
PLICATIONEM SIM-

C. 3

PLICEM ET BRE-
VEM,

DECALOGI:
SYMBOLI APOSTOLICI:
ORATIONIS DOMINICAE:
DOCTRINAE DE
POENITENTIA ET DE
SACRAMENTIS.

Contextam ex

CORPORE DO-

ctrinae Christianae,

QUOD AMPLECTUNTUR AC
tuentur Ecclesiae regionum Saxonicarum & Mis-
nicarum, quae sunt subiectae ditioni Ducis
Electoris Saxoniae &c.

EDITA IN ACADEMIA VVIT-
rebergensi: & accommodata ad usum
Scholarum puerilium.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

VVITEBERGAE

ANNO M. D. LXXI.

